

202500606

Van de Reijtstraat 15
P.O. Box 3411
4800 MG Breda

Plaats & Datum
Breda, 2 december 2025

Contact

Onderwerp:

Een ambachtelijke banketletter namens Cosun

Beste mevrouw/heer,

Met veel plezier bieden wij u deze heerlijke, ambachtelijke banketletter aan.

Zo vlak voor Sinterklaasavond kijken we graag vooruit naar een nieuwe fase en nieuw kabinet voor Nederland. Wij hopen dat er wordt ingezet op langetermijnstabiliteit en evenwicht. Op een toekomst met perspectief waarin samenwerking, daadkracht en vertrouwen het fundament vormen om samen verder te bouwen aan een toekomstbestendige, duurzame agrofoodketen.

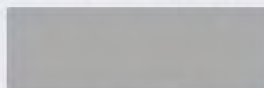
Bij Royal Cosun zetten wij ons hier dagelijks vol voor in. Het is onze ambitie om zorg te dragen dat ook de volgende generatie heerlijk, verantwoord en betaalbaar kan blijven eten. Daarvoor hebben wij de steun en de juiste randvoorwaarden van een toekomstig kabinet nodig.

Onze hoofdboodschappen kunnen we als volgt samenvatten en zijn in bijgevoegde flyer uitgewerkt:

- Investeer in de agrofoodindustrie als strategische sector voor de lange termijn. Dit is essentieel voor de weerbaarheid van Nederland.
- Creëer een level playing field met een goede (energie)infrastructuur, versimpeling van regels en een aantrekkelijk ondernemersklimaat. Dit stimuleert innovatie, plantaardige groei en technologieontwikkeling.
- Geef boeren ruimte voor maatwerk en ondernemerschap door te sturen op doelen. Dit vereenvoudigt regels en versnelt oplossingen.
- Bevorder innovatie in de levensmiddelenindustrie en zet in op integraal beleid voor voeding, gezondheid en duurzaamheid. Vermijd niet-bewezen maatregelen zoals beprijzing van voedsel

Wij kijken uit naar onze samenwerking om deze ambities waar te maken en blijven of gaan daar graag met u over in gesprek. We wensen u veel succes en wijsheid de komende periode – en hopelijk smaakt deze ambachtelijke banketletter u goed.

Met vriendelijke groet,

Hans Meeuwis
CEO

Arwin Bos
Voorzitter

Op alle overeenkomsten met en/of (rechts)handelingen van Royal Cosun n.v. inkoop van goederen, diensten en/of werkzaamheden zijn de algemene inkoopvoorwaarden van Royal Cosun - gedeponeerd onder dossiernummer 20028699 bij de Kamer van Koophandel - van toepassing. Deze algemene inkoopvoorwaarden kunnen op de website www.cosun.nl geraadpleegd worden. Alle andere algemene voorwaarden worden uitdrukkelijk van de hand gewezen.

**Werken aan een
toekomstbestendige
duurzame keten**

Met onze plantaardige oplossingen dragen wij bij aan een heerlijke, voedzame en circulaire wereld, voor de huidige én toekomstige generaties boeren en consumenten.

Royal Cosun is een internationale agrarische coöperatie van ruim 8.000 Nederlandse suikerbietentelers. Met 4.500 medewerkers verwerken wij suikerbieten, aardappelen en cichorei tot hoogwaardige producten.

Onze fabrieken verwerken gewassen afkomstig van ongeveer 20% van het Nederlandse akkerbouwareaal. Jaarlijks gaat het om meer dan 11 miljoen ton plantaardige grondstoffen, in 2024 resulteerde dat in een omzet van meer dan €3 miljard.

Bouw samen met ons aan het fundament voor versnelling

Wij blijven investeren en zetten onze executiekracht in voor verduurzaming, innovatie en vernieuwing in de keten.

Om écht invulling te kunnen geven aan onze ambities en verder te kunnen versnellen, is samenwerking met overheid en politiek essentieel. Daarom vragen wij aandacht voor drie cruciale thema's die bepalend zijn voor het toekomstperspectief en weerbaarheid van onze sector én voor Nederland als koploper in duurzame agrofood.

Duurzame akkers

Creëer ruimte voor maatwerk en ondernemerschap

Klimaat & energie

Investeer in de agrofood-industrie als strategische sector

Voeding & gezondheid

Stimuleer innovatie en kies voor integraal beleid

Duurzame akkers

Creëer ruimte voor maatwerk en ondernemerschap

Wat we zien gebeuren

Onze telers staan voor grote maatschappelijke opgaven zoals het verbeteren van de waterkwaliteit, het terugdringen van gewasbeschermingsmiddelen en het omgaan met klimaatverandering. De urgentie van deze uitdagingen wordt breed gedeeld. Tegelijkertijd ervaren telers dat de uitvoerbaarheid van oplossingen binnen de huidige kaders beperkt is. De praktijk vraagt om maatwerk in plaats van generiek beleid.

Wat wij doen

Via ons programma Groeikracht Cosun ondersteunen we telers actief met kennisdeling en faciliteren samenwerking rond thema's als waterkwaliteit, bodemgezondheid, plantgezondheid, klimaat en klimaatadaptatie. We investeren in onderzoek en innovatie, waarbij het behoud van het verdienvermogen een randvoorwaarde is voor verduurzaming. Onze telers tonen initiatief en verantwoordelijkheid, zij verdienen de ruimte om dat optimaal te kunnen realiseren.

Wat nodig is

Doelsturing boven middel- voorschriften

Geef telers de ruimte om met vakmanschap toe te werken naar bedrijfseigen doelen. Werk door aan doelsturing en sluit aan bij bestaande initiatieven, zoals de nitraataanpak van BO Akkerbouw. Zo wordt ook bijgedragen aan de simplificatie van de regels waar boeren aan moeten voldoen.

Een gelijk speelveld in Europa

Streef naar een gelijk speelveld, zodat onze telers en ketens eerlijke kansen hebben om duurzame producten te verwaarden.

Ondersteuning bij plantgezondheid

Versnel de toelating van groene middelen, faciliteer precisietechnieken, bied investeringsregelingen voor alternatieven en zet in op Europese toelating van NGT's. Zorg voor een goed gevulde toolkit en voldoende transitietijd.

Zet in op klimaatmitigatie

Ontwikkel regionale watermanagement-systemen om weersextremen beter op te kunnen vangen in de landbouw.

Klimaat & energie

Investeer in de agrofood-industrie als strategische sector

Wat we zien gebeuren

De gevolgen van klimaatverandering zijn zichtbaar en voelbaar, vooral op het boerenerf. Droogte, wateroverlast, ziektes en plagen nemen toe. De klimaattransitie is een van de grootste uitdagingen van deze tijd. Hoewel er kansen zijn om de keten te verduurzamen, staat de noodzakelijke verduurzaming van de industrie onder druk door de tekortschietende energie-infrastructuur, trage vergunningverlening en hoge energie- en netwerkkosten. Het investeringsklimaat is kwetsbaar, terwijl de urgentie tot verduurzaming groter is dan ooit. Handelsliberalisering en geopolitieke spanningen vergroten de onzekerheid.

Wat wij doen

Wij werken aan een toekomstbestendige keten met een forse CO₂-reductie in onze fabrieken. Met het ministerie van KGG spreken we over een maatwerkplan met als doel om de CO₂-emissies van onze zes Nederlandse ETS-locaties in 2030 met meer dan 70% te reduceren. Daarnaast wekken we duurzame energie op, verwerken we reststromen en onderzoeken we hoe we telers kunnen ondersteunen bij het reduceren van hun emissies.

Wat nodig is

Vasthouden aan klimaatdoelen

Zorg voor stabiel en voorspelbaar beleid als fundament voor langetermijninvesteringen.

Maatwerkaanpak voor koplopers

Blijf bedrijven steunen die bovenwettelijk willen verduurzamen, zoals Cosun.

Randvoorwaarden op orde

Zorg voor goede infrastructuur, los netcongestie op, versnel vergunningverlening en bied fysieke ruimte voor duurzame groei.

Gelijk speelveld internationaal

Verlaag energie- en netwerkkosten en benut de Europese ruimte maximaal om de sector te ondersteunen.

Eerlijke handel

Voorkom import van producten die niet voldoen aan Europese duurzaamheidsnormen en wees alert op de cumulatieve impact van handelsakkoorden (zoals Mercosur, Oekraïne, India).

Industriebeleid met visie

Ontwikkel een nationale investeringsagenda voor cruciale strategische sectoren zoals agrofood.

Voeding & gezondheid

Stimuleer innovatie en kies voor integraal beleid

Wat we zien gebeuren

Gezonde voeding en leefstijl staan terecht hoog op de maatschappelijke agenda. Toch gaan discussies hierover vaak voorbij aan de complexiteit en missen nuance en wetenschappelijke onderbouwing. Zo is het debat over de suikerbeprizing te eenzijdig en wordt voorbijgegaan aan andere bepalende gezondheidsfactoren. Ook de discussie over Ultra Processed Foods (UPF) mist vaak context: voedselbewerking is vaak noodzakelijk voor eetbaarheid, veiligheid, houdbaarheid en voedingswaarde. Bovendien speelt het een cruciale rol in voedselzekerheid en de eiwittransitie. Te simplistische framing kan innovatie en verduurzaming frustreren, en daarmee de ontwikkeling van plantaardige alternatieven en duurzame ingrediënten belemmeren.

Wat wij doen

Cosun investeert miljoenen in R&D, venturing en M&A met als doel om in 2030 30% van onze omzet uit groene(re) en gezonde(re) ingrediënten te halen. Onze wetenschappelijke activiteiten worden getoetst door een onafhankelijke Wetenschappelijke Adviesraad. We ontwikkelen producten die bijdragen aan een gezondere leefstijl én aan voedselzekerheid, met aandacht voor voedingswaarde, veiligheid en duurzaamheid.

Wat is nodig?

**Een integrale
aanpak
voor leefstijl**

Stimuleer gedragsverandering via nudging, goede voorlichting, het vak gezonde leefstijl op scholen, kleinere porties, zinvolle productverbetering en bewezen interventies.

**Geen eenzijdige
suikermaatregelen**

Beprijzing is een niet bewezen maatregel die geen rekening houdt met de hoeveelheid calorieën. Vanuit fysiologisch oogpunt is er geen reden om onderscheid te maken tussen van nature aanwezige en toegevoegde suikers.

**Wetenschappelijke
basis voor
UPF-discussie**

Voorkom dat kansrijke innovaties in plantaardige eiwitten en gezonde(re) ingrediënten worden gefrustreerd door een containerbegrip zonder nuance.

**Oog voor
geopolitieke
risico's**

Bescherm Europese ketens tegen dumping en import van niet-duurzame producten, zoals Chinese plantaardige eiwitten.

Plantaardige oplossingen

Royal Cosun staat klaar om verantwoordelijkheid te nemen en actief bij te dragen aan de grote transities waar Nederland voor staat. Dat kunnen we niet alleen.

We vragen u om samen met ons te bouwen aan het fundament voor versnelling: ruimte voor ondernemerschap, een stabiel investeringsklimaat en beleid dat innovatie stimuleert.

We gaan hierover graag met u in gesprek

Neem contact met ons op voor meer informatie of om de mogelijkheden voor een bedrijfsbezoek te bespreken.

Arjan van Dijk

public affairs manager

arjan.van.dijk@cosun.com

06-319 522 88

Klaar voor de toekomst?

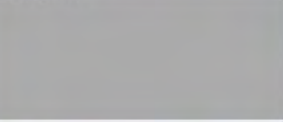
Wij wel. Dagelijks stoppen al onze telers, partners en Cosun-werknemers hun kennis en passie in hun werk. Dat resulteert in een enorme opbrengst aan plantaardige producten waar talloze mensen en bedrijven van profiteren.

www.cosun.nl

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

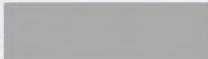
Cosun

Kenmerk: 202500607

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

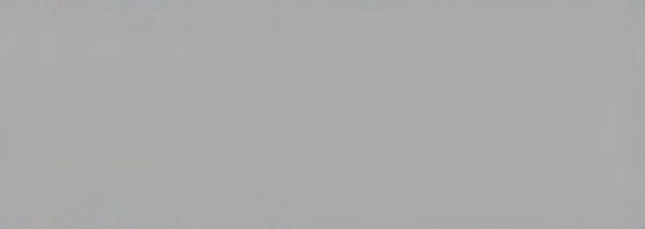
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

De chemische industrie: van vitaal belang voor een gezonde en duurzame toekomst voor Nederland

Gerichte interventies zijn nodig om de chemie in Nederland te kunnen houden. De sector staat op omvallen terwijl chemiebedrijven essentiële grondstoffen leveren voor medische, militaire en andere kritische toepassingen. Het is van groot belang om met een eigen concurrerende industrie de economie weerbaar te houden. Ook voor een duurzame toekomst is het noodzakelijk dat de chemie weer in Nederland kan investeren. Wij vragen daarom het toekomstig kabinet de juiste randvoorwaarden te creëren voor een toekomstbestendige Nederlandse chemische industrie.

De chemische sector: onmisbaar voor economie, autonomie en transitie:

Als vertegenwoordigers van de chemische industrie in Nederland vragen wij aandacht voor de prioriteiten voor de komende kabinetsperiode. De sector is van groot belang voor Nederland en Europa:

- De chemie vertegenwoordigt **grote economische waarde**: meer dan 48.000 directe banen en 123.000 indirecte banen en een jaarlijkse omzet van 64 miljard euro. Nederland is het vierde 'chemieland' in Europa.
- De chemie draagt bij aan **strategische autonomie en weerbaarheid**: chemiebedrijven leveren essentiële grondstoffen en materialen voor medische, militaire en andere kritische toepassingen in deze onzekere geopolitieke tijd.
- **Zonder chemie geen energietransitie en geen circulaire economie**: de sector levert onmisbare materialen voor bijvoorbeeld batterijen, windmolens, waterstofproductie en CO₂-opslag. Ook is recycling van plastics en afval, en de ontwikkeling van producten met biogebaseerde grondstoffen onmogelijk zonder (innovatie van) de chemische industrie.

Chemie voor de toekomst: prioriteiten voor de komende kabinetsperiode

De chemische industrie in Nederland staat op een kantelpunt. Onderstaande acht punten, die we graag bespreken met de formerende partijen, zijn urgent voor de verbetering van de concurrentiepositie en voor de versterking van het handelingsperspectief voor verduurzaming.

1. Creëer een gelijk Europees speelveld door de energiekosten te verlagen

Nederlandse industriële energiekosten liggen structureel hoger dan in onze buurlanden. Voor zowel elektriciteit als aardgas komt dit met name door hogere nettarieven. Dit gebrek aan een gelijk speelveld ondermijnt het verdienvermogen van de (veelal energie-intensieve) chemiebedrijven waarmee investeringen, onder meer in verduurzaming, stilvallen. Enkele

chemiebedrijven hebben hun deuren al gesloten en voor meer bedrijven is de continuïteit in het geding. Als deze bedrijven Nederland verlaten, vertrekken ze ook uit Europa.

Om dit aan te pakken, moet de Europese ruimte worden benut voor gerichte steunmaatregelen, een pad waar ook Duitsland vol op inzet. Denk aan volledige toepassing van Indirecte Kosten Compensatie en een compensatie voor het afschaffen van de Volume Correctie Regeling, die in andere landen nog wel geldt.

We moeten de sector eerst behouden om te kunnen verduurzamen. Zonder eigen chemische industrie géén energietransitie en geen circulaire economie.

2. Uitbreiding energie-infrastructuur en verlagen netwerkkosten

Netcongestie beperkt bedrijven in de mogelijkheid om uit te breiden en te verduurzamen. Daarom is het urgent dat procedures worden versneld en nationale regie wordt gevoerd op verzwaring van het elektriciteitsnet. Netcongestie is een probleem door heel Nederland, dus deze vraag geldt expliciet ook voor Cluster-6 bedrijven. Opschaling van 'eigen' duurzame energie maakt Nederland bovendien minder afhankelijk en de totale energiemix groener. Aanleg van de noodzakelijke infrastructuur mag echter niet leiden tot hogere netwerkkosten in vergelijking met de ons omringende landen. Kijk daarom naar bekostiging uit algemene middelen, net zoals bij andere infrastructuurprojecten. Dit zal voor iedereen in Nederland leiden tot een lastenverlaging op energie, niet alleen voor de industrie.

3. Zet in op vraagcreatie en een businesscase voor duurzame producten

Het huidige verduurzamingsbeleid is hoofdzakelijk gericht op maatregelen aan de aanbod- en productiekant (ETS-systeem). Op dit moment is er echter onvoldoende vraag naar (vaak duurdere) duurzame producten waardoor bedrijven hun business cases om te investeren in low-carbon of circulaire producten niet rondkrijgen. Het kabinet moet zich daarom inzetten om via Europese maatregelen structureel de vraag naar duurzame producten te stimuleren. Dat kan door mandaten in te voeren voor eindproducten in combinatie met nieuwe (financiële) instrumenten. Hiermee leveren eindmarkten een bijdrage aan de transitie van de chemische industrie in lijn met de doelen van de *Clean Industrial Deal*.

De chemie is onmisbaar voor onze welvaart, veiligheid, onafhankelijkheid én voor het behalen van klimaat- en circulaire doelen.

4. Handelsbeleid voor strategische autonomie

De handelspositie van in Europa geproduceerde chemische producten staat onder grote druk.

Europa wordt momenteel overspoeld met goedkope importstromen, veelal uit China en Zuid-Korea. Producten worden, mogelijk met staatssteun, aangeboden onder de Europese kostprijs. Ook hebben bedrijven last van eenzijdige tariefheffingen door de VS. Europese bedrijven, die toch al last hebben van een verslechterde concurrentiepositie, worden hierdoor uit de markt gedrukt. De VNCI pleit voor een krachtig Europees handelsbeleid om een gelijk speelveld te waarborgen en om de strategisch belangrijke chemische industrie in Europa te beschermen. Denk hierbij aan sterkere antidumpingmaatregelen, handelstarieven, vrijwaringsmaatregelen en 'made in Europe'-vereisten op (eind)producten. Een preferentiecriterium als 'Made in Europe' draagt ook bij aan het versterken van de markt voor duurzame producten.

5. Afschaffen nationale CO₂-heffing en voorkomen weglek van CO₂

De Tweede Kamer heeft het kabinet het afgelopen jaar verschillende keren opgeroepen de additionele nationale CO₂-heffing af te schaffen. De heffing leidt tot hogere CO₂-lasten dan in andere landen, ontmoedigt investeringen in Nederland en zorgt voor het weglekken van productie (en CO₂-uitstoot) naar het buitenland. Veel CO₂-reductie komt daardoor niet op het conto van verduurzaming maar door sluitingen in Nederland, terwijl elders op de wereld hogere emissies ontstaan. Daarmee draagt de heffing niet bij aan verduurzaming en het verminderen van onze voetafdruk, maar wel aan uitholling van het Nederlandse verdienvermogen.

De CO₂ heffing draagt niet bij aan verduurzaming, maar wel aan uitholling van de Nederlandse weerbaarheid en verdienvermogen.

6. Vermindering van regeldruk en versnelling van vergunningen

Regels moeten uitvoerbaar en kosteneffectief zijn. Overmatige regeldruk en tegenstrijdige regels hinderen investeringen. Zo meldde een van onze MKB-leden dat een vergunning voor het uitbreiden van bedrijfsactiviteiten in Nederland twee jaar kan duren in vergelijking met vier maanden in Frankrijk. Wij vragen het nieuwe kabinet administratieve lasten te verlagen en in te zetten op versnelling van vergunningverlening. Via positieve stimulering kan de overheid zorgen dat extra investeren in verduurzaming, milieu en gezondheid haalbaar en lonend wordt.

7. Door innovatie worden we koploper

Innovatieve chemie speelt een sleutelrol bij het ontwikkelen van duurzame alternatieven voor fossiele grondstoffen en het sluiten van kringlopen. Innovatieve chemie is tot groeimarkt benoemd in het geactualiseerde industriebeleid. In lijn met de Investeringsagenda Innovatieve Chemie is aanvullend kapitaal nodig zodat veelbelovende projecten in Nederland gerealiseerd kunnen worden.

De regionale clusters en Cluster-6 bedrijven zijn belangrijke economische pijlers waarin innovatie, onderwijs en spin-offs verbonden zijn.

8. Nationale innovatiehub voor Safe and Sustainable by Design

Safe and Sustainable by Design (SSbD) is een interdisciplinair ontwerpproces waarin veiligheid en duurzaamheid centraal staan en naar de hele levenscyclus van producten wordt gekeken. SSbD kan hét handelsmerk worden van de Nederlandse chemie en daarmee bijdragen aan het concurrentievermogen en het behouden van de unieke chemische kennisinfrastructuur in Nederland. SSbD moet wel praktisch toepasbaar zijn, ook voor het mkb. De VNCI pleit voor de oprichting van een nationale innovatiehub voor SSbD. Met naast kennisopbouw ook aandacht voor experimenteerruimte in wet- en regelgeving en positieve (financiële) stimulering.

Tot slot

De komende jaren zijn cruciaal voor het voortbestaan van de chemische industrie in Nederland. Er moet weer ruimte komen om te investeren en innoveren. Hiervoor moeten de kosten omlaag (punten 1, 2, 5, 6) en de opbrengsten omhoog (punt 3, 4). Laten we samen bouwen aan de duurzame producten van morgen (punt 7, 8) voordat het te laat is. Wij kijken ernaar uit om hierover met u op korte termijn in gesprek te gaan.

Contact

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

VNCI

Kenmerk: 202500610

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

Bureau Voordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. de Kabinetsinformatie de heer S. van Haersma Buma

De Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum 28-11-2025 Ons kenmerk BPD.25.0058 Uw kenmerk

Bijlage(n) 1 Telefoonnummer E-mail

Onderwerp
Inzet Brainport Eindhoven voor het nieuwe kabinet

Geachte heer van Haersma Buma,

Het potentieel maar ook de internationale verwevenheid van de Nederlandse hightech-maakindustrie, grotendeels geconcentreerd in de Brainportregio, is enorm. We lezen daarover iedere dag in de actualiteit. Feit is dat onze concurrentiepositie in de internationale waardeketens achteruitgaat. Daarmee verliest Nederland niet enkel aan economische kracht, maar ook aan relevantie. Daarom pleiten de bedrijven, kennisinstellingen en overheden uit de Brainport regio voor een modern industriebeleid. Kern daarvan is publiek-private samenwerking op basis van een langjarige, voorspelbare investeringsagenda. Beiden zijn cruciaal voor het creëren van economische veiligheid, verdienpotentieel en de noodzakelijke maatschappelijke transitie.

Vanuit het hart van de hightech-maakindustrie, geven wij u graag drie prioriteiten mee voor een nieuw kabinet:

1. Maak langjarige investeringen in innovatie en opschaling mogelijk;
2. Focus op publiek-private uitvoering in bestaand en nieuw beleid;
3. Maak de meerjarige Rijk-regio agenda Brainport (inclusief het convenant Beethoven) af.

Deze hoofdpunten werken wij hieronder uit in concrete voorstellen.

1. Van korte-termijn onvoorspelbaarheid naar langjarig investeren in innovatie

Nederland heeft een investeringskabinet nodig. Te lang is de scope van beleid gericht geweest op consumptieve uitgaven. Gevolg is dat Nederland achterop is geraakt bij cruciale technologische ontwikkelingen in de wereld. Wij stellen een modern industriebeleid voor, waarin duidelijk wordt gekozen voor technologieën en markten met het meeste verdienpotentieel en grootste bijdrage aan economische veiligheid en urgente maatschappelijke opgaven. Een keuze voor hoogproductieve en R&D intensieve sectoren dus.

Voor effectieve en consistente langjarige investeringen pleiten wij voor concrete maatregelen die de uitvoering versnellen:

- Kies, in lijn met de NTS en NLD en het verwachte advies Wennink, voor sleutelposities ('controlpoints') en langetermijninvesteringen in halfgeleiders, inclusief fotonica en quantum, biotechnologie, medische technologie, nieuwe energietechnologie, defensie-gerelateerde technologie, AI, innovatieve chemie en, onderliggend bij dit alles, de Nederlandse maakindustrie.
- Maak jaarlijks een extra innovatiebudget vrij ter grootte van tenminste 2 miljard euro structureel, voor thematische innovatieprogramma's en Europese cofinanciering; programma's, die door overheid, bedrijfsleven én kennisinstellingen samen worden vastgesteld. Matching van deze publieke investeringen door private cofinanciering is daar een onderdeel van. De structuur van beoordeling, subsidiëring en monitoring door de Groeifondscommissie is hiertoe nog steeds maatgevend
- Maak Meer publieke co-investeringen mogelijk in scale-ups, onderliggende innovatie-infrastructuur en innovatiefaciliteiten zoals campussen en gedeelde labs. Dit betreffen revolverende publieke investeringen die risico's wegnemen die voor private partners alleen te groot zijn om te dragen. Een nationale Investeringsinstelling is hiertoe het geëigende instrument, met een minimaal startkapitaal van 10 miljard euro. Het samengaan van Invest NL en Invest International met een ruimer mandaat en een ruimer investeringskapitaal zou een eerste versnelling/stap kunnen zijn.
- Sluit bovenstaande keuzes en instrumenten aan op de grote Europese innovatieprogramma's. Nederland kan effectiever van Europa profiteren, wanneer de nationale thematische keuzes complementair zijn binnen de agenda van strategische autonomie en wanneer we Nederlandse investeringen op deze thema's als nationale cofinanciering voor Europese programma's inzetten. Hiervoor moet Nederland ook een Meerjaren Financieel Kader met een grote innovatie pijler bepleiten.
- Blijf investeren in Onderwijs en Onderzoek, bij voorkeur thematisch geprioriteerd op basis van de Nationale Technologie Strategie.
- Bundel de agenda's voor de halfgeleiderindustrie in één halfgeleideragenda. Investeer daarbij in de projecten en programma's die er liggen in plaats van steeds nieuwe te onderzoeken. Hiervoor is het innovatieprogramma ChipNL essentieel voor de toekomst van de halfgeleiderindustrie in Nederland. In het consortium van ChipNL zijn de belangrijkste Nederlandse halfgeleider bedrijven en kennisinstellingen actief.

- Investeer in een grootschalige productiefaciliteit voor fotonica in Eindhoven om de opschaling van deze cruciale technologie in Nederland een serieuze kans te geven.
- Wees consistent en voorspelbaar in fiscaal beleid. Voor onze bedrijven moet het (fiscaal) innovatie instrumentarium stabiel blijven.

2. Van publiek-privaat beleid naar publiek-private uitvoering

De combinatie van inhoud (de Nederlandse positie in semicon) en de bewezen samenwerkingsstructuur in de Brainportregio is de reden geweest om in 2024 gezamenlijk, publiek-privaat fors te investeren in de randvoorwaarden van de groei van de semicon-sector; de 'Beethoven deal'. Kenmerken zijn een integrale, departement overstijgende aanpak; publiek-private samenwerking en - financiering en een groei-impuls waarbij het realiseren van maatschappelijke opgaven een belangrijke voorwaarde is. Wat nog ontbreekt is de uitwerking van publiek-privaat instrumentarium om deze maar ook vergelijkbare nieuwe investeringsagenda's te onderbouwen en te borgen. Door het ontbreken van dergelijk publiek-privaat instrumentarium verliezen we nu te veel kostbare tijd om de uitvoering te versnellen.

Concreet betekent dit:

- Meer aandacht voor uitvoering van bestaand beleid en minder stapeling van nieuw beleid. Publiek-private samenwerking is daarvoor bij uitstek het middel om prioriteiten vast te stellen en de uitvoering van de publieke opgaven te versnellen.
- Aanpassing van Rijksinstrumentarium om in de uitvoering publiek-privaat te werk te kunnen gaan. Daar hoort ook de financiering van een triple helix uitvoeringsorganisatie bij.
- Toepassing van het succesvolle Brainport-model, waar met scherpe focus publiek/privaat wordt samengewerkt op sleuteltechnologieën en op benodigde publieke opgaven als infrastructuur en woningbouw, voor heel Nederland.

3. Rijk en regio blijven samenwerken aan een gebalanceerde groei van Brainport Eindhoven.

Het kabinet en de Brainport-regio werken hecht samen aan de uitvoering van de meerjarige Rijk-regio agenda (inclusief het convenant Beethoven). Om de potentie hiervan te verzilveren, moeten we dit traject versnellen en afmaken. Vastgelegd is om samen te werken aan prioritering van netcongestie, stikstofaanpak en benodigde (sociaal)maatschappelijke voorzieningen om de schaa sprong versneld te realiseren te versnellen en in goede banen te leiden. Maar van concrete afspraken op dit terrein is het nog niet gekomen. We vragen consistent kabinetsbeleid om met regio,

provincie en Rijk af te maken wat we gestart zijn en zo de groeimotor voor Nederland van brandstof te voorzien.

Concreet betekent dit;

- Oplossingen voor netcongestie in de Brainportregio krijgen prioriteit, door middel van versnelde vergunningsverlening, (experimenteer)ruimte voor netbeheerders en het samen met de regio werken aan slimme oplossingen. Om de beoogde groei van de Brainportregio te kunnen faciliteren in de komende tien jaar is een gericht maatregelenpakket voor netcongestie, die zowel toeziet op middelen als inzetten van extra maatregelen om knelpunten en vertraging op te lossen, noodzakelijk.
- Naast de fysieke schaalessprong zijn ook investeringen nodig in de sociaalmaatschappelijke schaalessprong om de leefbaarheid en brede welvaart in de regio gelijk op te laten gaan met de economische groei. Het kabinet investeert samen met de regio in het meegroeien van het voorzieningenniveau, groen-blauwe structuren en de leefbaarheid. Voorzieningen zoals onderwijshuisvesting en locaties voor ontmoeten zijn cruciaal om het draagvlak in de regio voor de groei op niveau te houden. Dit draagt tevens bij aan het bouwen aan en behouden van sterke gemeenschappen. Gelijktijdig werken Rijk en regio samen aan een vitaal landelijk gebied en een gezonde, aantrekkelijke leefomgeving als kader voor een verantwoorde schaalessprong en kwaliteitssprong voor stad en platteland.
- Samenwerken met de regio om de planvoorbereiding en ontwikkeling van nieuwe werklocaties en herontwikkeling van bestaande werklocaties versneld mogelijk te maken, zodat er voldoende ruimte beschikbaar blijft voor (semicon) gerelateerde bedrijvigheid. Oplossingen worden gezocht voor financiële risicoafdekking, voldoende (schuif)ruimte, netcongestie, stikstof en lokaal draagvlak/uitvoeringskracht.
- De versnelling voor de woningbouw staat financieel gezien in de steigers en vraagt vooral het versterken van de realisatie- en uitvoeringskracht. Rijk en regio werken samen om de pijplijn van woningbouwprojecten gevuld te houden.
- Investeringen in infrastructuur en het op orde brengen van de personele capaciteit van uitvoeringsorganisaties zoals Rijkswaterstaat. Het kabinet zorgt voor de lang benodigde versnelde realisatie verbreding A58 Tilburg-Eindhoven, A2/N2 Brainportlijn, stap 2 en 3 van de Spoorknop Eindhoven en de doorstart van de verbreding A67 Leenderheide-Geldrop.
- Het ondersteunen van de mobiliteitstransitie in de regio (mobiliteitsgroei vooral opvangen met ov en fiets, minder met auto). Naast lopende investeringen in ov-infrastructuur maakt het kabinet aanvullend afspraken om het (aanlooptekort) in exploitatiebudget ov mee te laten groeien.

- Het komen tot aanvullende afspraken over achterblijvende indexatie ten opzichte van daadwerkelijke prijsstijgingen¹, die zonder aanvullende afspraken zullen leiden tot vertraging van de voortgang van gemaakte afspraken op in ieder geval infrastructuurprojecten. Voorbeeld hiervan is OV Knoop Eindhoven centraal, waarmee tegelijkertijd de beoogde woningbouwopgave in de regio en in Limburg stopt.
- En 'last but not least', het beschikbaar hebben en houden van voldoende technisch talent blijft en groot aandachtspunt. Nederland en Brainport moeten aantrekkelijk blijven voor internationaal talent en in een flexibel onderwijsaanbod kunnen voorzien. Opleiden, omscholen en aantrekken van talent dus. Dat betekent ook dat de uitdagingen op het terrein van Leven Lang Ontwikkelen moeten worden aangepakt en de belemmerende regelgeving die het moeilijk maken voor de publiek gefinancierde instellingen van wo, hbo en mbo om hun rol daar goed te kunnen invullen, wordt opgelost. Beiden zijn belangrijk gezien de grote talentvraag van de regio.

Wij wensen u inspiratie bij de uitwerking van uw plannen en hopen hiermee een bijdrage te hebben kunnen leveren. Een afschrift van deze brief is verstuurd naar de onderhandelaars namens D66 en het CDA, de heer Jetten en de heer Bontenbal.

Namens de bedrijven, overheden en kennisinstellingen in de Brainportregio,

Met vriendelijke groet,

Jeroen Dijsselbloem
Voorzitter stichting Brainport

¹ [Bouwnijverheid; omzetontwikkeling, index 2015=100, 2005-2023 | CBS](#)

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Brainport Eindhoven

Kenmerk: 202500612

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sjbrand Buma
Informateur

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Den Haag, 26 november 2025

Betreft: input vanuit zelfstandige ondernemers zonder personeel tijdens de formatie

Geachte heer Van Haersma Buma,

U nadert de derde week van uw rol van informateur, een belangrijke opdracht die u is toevertrouwd.

Als belangenbehartiger van zelfstandige ondernemers zonder personeel vinden wij de arbeidsmarkt een zeer belangrijk thema voor de komende kabinetsperiode. Hoewel de concept-Wet Verduidelijking beoordeling arbeidsrelaties en rechtsvermoeden (Vbar) afgelopen zomer naar de Tweede Kamer is gestuurd en de Zelfstandigenwet als initiatiefwet vanuit de Tweede Kamer is geïnitieerd, is er nog steeds geen zicht op de broodnodige duidelijkheid voor de zelfstandigen.

Door de opheffing van het handhavingsmoratorium per 1 januari jongstleden, is er flinke onrust in de markt ontstaan bij opdrachtgevers, hetgeen voor veel zelfstandigen heeft geleid tot een (onnodige) sterke vermindering van opdrachten. Met alle gevolgen voor hen van dien, maar ook op de plaatsen waar het werk had moeten worden uitgevoerd, leidt dit tot problemen en toenemende krapte.

We zijn van mening dat die onduidelijkheid niet langer mag voortduren. Het is hard nodig om betekenisvol werk voor iedereen te creëren én om misstanden aan de onderkant van de arbeidsmarkt gezamenlijk aan te pakken. We hopen dan ook dat een komend kabinet met snelheid van invoering van goede wetgeving een doorbraak kan bewerkstelligen.

We schetsen in bijgevoegd document oplossingsrichtingen die uitkomst kunnen bieden en we hopen dat u de inhoud daarvan wilt meenemen tijdens uw besprekingen.

Namens de zelfstandigen zou ik graag de urgentie van het onderwerp Modernisering Arbeidsmarkt nader aan u toelichten. Desgewenst kan ik u ook in gesprek brengen met zelfstandige ondernemers zonder personeel, zodat u rechtstreeks van hen kunt horen wat zij verwachten en nodig hebben van de politiek.

Ik hoor graag uw reactie op dit verzoek en wens u veel succes en wijsheid bij het vervullen van uw taak als informateur.

Met vriendelijke groet,

Cristel van de Ven
Voorzitter VZN

Input over zelfstandigen

U bent tot Informatieur benoemd, waarmee wij u van harte feliciteren. Wij wensen u veel succes en wijsheid met uw belangrijke werkzaamheden in de komende periode. En net als vele anderen hoopt ook de Vereniging Zelfstandigen Nederland (VZN) op een snelle formatie. In verband hiermee sturen we hierbij input voor wat zelfstandige ondernemers nodig hebben van de politiek.

Waarom dit nu telt

Nederland kende in mei 2025 circa 1,75 miljoen zelfstandig ondernemers zonder personeel¹, waarvan 1,3 miljoen personen een werkkring als zelfstandige als hoofdbetrekking hebben. Reken je hun gezinnen mee, dan heeft naar schatting één op de vier kiezers direct te maken met zelfstandig ondernemerschap. Dat is politieke realiteit.

Ondanks het beëindigen van het handhavingsmoratorium blijft het aantal zelfstandigen stabiel: een duidelijk teken dat velen bewust kiezen voor deze vorm van werken. Deze ondernemers verdienen hun inkomen als zelfstandige, dragen bij aan innovatie en flexibiliteit en vormen een essentieel fundament onder de Nederlandse economie. De nieuwe kabinetsformatie biedt de kans om zelfstandigen niet te zien als uitzondering, maar als structureel onderdeel van de arbeidsmarkt en het ondernemersbeleid.

Wat er nodig is

Wij geven u graag het volgende mee voor de formatietafel:

- erken de behoefte aan zelfstandig werken en blijf ruimte bieden voor échte zelfstandigheid;
- bestrijd schijnzelfstandigheid met een rechtsvermoeden voor een arbeidsovereenkomst op basis van een tariefgrens, zoals uitgewerkt in de Vbar;
- richt handhaving slim in en focus op sectoren waar zelfstandigen structureel onder de tariefgrens betaald krijgen;
- stop met de 'verduidelijking beoordeling arbeidsrelatie' uit de conceptwet Vbar; deze is te complex en jaagt opdrachtgevers weg;
- bied duidelijkheid aan echte zelfstandigen over de voorwaarden waaronder zij kunnen werken;
- stimuleer de eigen weerbaarheid door zelfstandigen te helpen een bedrijfsbuffer op te bouwen waarmee zij hun sociale en ondernemersrisico's kunnen opvangen (zie toelichting in ons Manifest²);

¹ <https://www.zelfstandigen.nl/over-2025> | ² <https://www.manifest.nl/manifesto>

- maak verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid toegankelijk voor alle zelfstandigen, ook bij zware beroepen of medische voorgeschiedenis. De BAZ kan een oplossing zijn, mits opt-out mogelijk blijft, de premies redelijk zijn en uitvoering via UWV goed is geregeld;
- versterk de stem van zelfstandigen aan de overlegtafels: borg structurele vertegenwoordiging naast werkgevers en werknemers, zoals al bij de SER is ingezet;
- stimuleer een leven lang ontwikkelen en maak bestaande arbeidsmarktinstrumenten toegankelijk voor zelfstandigen;
- beperk de regeldruk voor kleine ondernemers;
- vergroot toegang tot financiering voor ondernemers zonder personeel, zodat zij kunnen investeren in verduurzaming, digitalisering en cybersecurity.

Onze inzet

Wij vragen het nieuwe kabinet om de positie van zelfstandigen expliciet te benoemen in het regeerakkoord en hen te betrekken bij beleid rond arbeid, fiscaliteit en sociale zekerheid. Kortom, formuleer nationaal zzp-beleid en kom tot een Agenda Zelfstandig Ondernemerschap 2030.

Wij staan klaar om deze agenda verder uit te werken samen met partijen aan de formatietafel, ministeries en maatschappelijke partners.

Onze voorzitter Cristel van de Ven is graag bereid tot een nadere toelichting.

Vereniging Zelfstandigen Nederland

VZN is een onafhankelijke koepelvereniging van belangenbehartigers van zzp'ers uit verschillende beroepsgroepen en sectoren. We vertegenwoordigen, via de bij ons aangesloten verenigingen, ruim 125.000 zelfstandig ondernemers zonder personeel, variërend van stukadoors tot nagelstylisten en van zorgprofessionals tot loopbaanadviseurs. Maar ook zelfstandig werkende kappers, hoefsmeden, yogadocenten, vormgevers, tolken en vertalers, ICT-experts en HR-professionals, enzovoort behoren tot onze achterban. VZN richt zich op de collectieve belangenbehartiging voor al die zzp'ers met betrekking tot landelijke wet- en regelgeving, landelijk beleid en landelijke ontwikkelingen.

Contact

Bezuidenhoutseweg 12
2594 AV Den Haag
T: 070-7820811

E: info@zelfstandigenederland.nl
I: www.zelfstandigenederland.nl

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Vereniging Zelfstandig Nederland

Kenmerk: 202500614

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Houdachtend,

Sybrand Buma
Informateur

Aan de informateur Van Haersma Buma
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Amsterdam, 27 november 2025

Betreft: investeringsmaatschappijen als deel van de oplossing.

Geachte heer Van Haersma Buma,

De Nederlandse en Europese economie moeten concurrerender en productiever worden. Daarvoor zijn grote investeringen nodig in technologische innovatie, decarbonisatie en circulariteit, en in strategische autonomie. Daarnaast staat onze samenleving voor grote maatschappelijke transities. De vergrijzing leidt tot stijgende zorgkosten en vragen over de betaalbaarheid van pensioenen. Het recente rapport van formateur Koolmees onderstreept dat een meerderheid van de Tweede Kamer een ambitieuze agenda steunt, met accenten op versterking van economische groei en het investerings- en vestigingsklimaat, defensie en veiligheid, energiezekerheid en klimaat.

Om een dergelijke agenda te realiseren zullen gedurende een lange periode grootschalige en risicovolle investeringen nodig zijn, die de overheid niet alleen voor haar rekening kan nemen. Het komende kabinet zal privaat risicokapitaal willen mobiliseren. Door de combinatie van kapitaal, kennis en netwerk zijn investeringsmaatschappijen bij uitstek geëquipeerd om transities niet alleen te financieren maar ook succesvol te realiseren. Geen startups zonder seed financiering, geen scale-ups zonder venture capital, geen groei en innovatie in het MKB zonder private equity. De Nederlandse Vereniging van Participatiemaatschappijen (NVP) vertegenwoordigt met ruim 140 leden de volle breedte van het Nederlandse risicokapitaal.

Onze markt cijfers onderbouwen onze bijdrage. Sinds 2007 is door investeringsmaatschappijen circa € 92 miljard aan risicokapitaal geïnvesteerd in Nederlandse bedrijven. Deze bedrijven bieden bijna 790.000 mensen een baan en ze groeien bovengemiddeld, zowel wat betreft omzet als werkgelegenheid. Tenslotte leveren investeringsmaatschappijen een structureel goed rendement aan beleggers zoals pensioenfondsen.

Investeringsmaatschappijen zouden meer kunnen bijdragen aan een concurrerende en productieve Nederlandse en Europese economie. Met deze brief denken wij graag mee over oplossingen voor de uitdagingen waar Nederland voor staat. Wij lichten eerst toe hoe een sterke financieringsketen bijdraagt aan innovatie, concurrentievermogen en groei. Vervolgens benoemen we vier randvoorwaarden die het komende kabinet zou moeten invullen om meer risicokapitaal te mobiliseren voor haar ambitieuze agenda.

Een sterke financieringsketen levert risicokapitaal voor opeenvolgende fases van innovatie en groei

Ondernemers zoeken voor elke levensfase van hun onderneming een passende vorm van risicokapitaal. Het is belangrijk dat de schakels van de financieringsketen goed op elkaar aansluiten, waarbij de Nederlandse markt goed geïntegreerd is in de Europese markt.

- Startups en scale-ups ontwikkelen technologische innovaties en nieuwe businessmodellen die bestaande industrieën productiever en duurzamer kunnen maken. Zij creëren oplossingen die onmisbaar zijn voor een concurrerende Nederlandse en Europese economie. In deze vroege

bedrijven door private partijen kunnen worden gekapitaliseerd. Het is daarom belangrijk om marktpartijen met specifieke kennis van de financiering van startups en het innovatieve MKB structureel te betrekken bij de opstelling en evaluatie van de investeringsstrategie van de NII. Dat geldt ook voor deelsectoren zoals defensie en duurzaamheid.

2. Zorg voor concurrerend en voorspelbaar (fiscaal) vestigingsklimaat

Waarom

Nederland opereert in een internationaal speelveld waarin (fiscale) stabiliteit een randvoorwaarde is voor investeringsbeslissingen. Willekeurige aanpassingen in Nederlands beleid vergroten risico's en ontmoedigen daarmee investeringen. Kapitaal kan zich snel verplaatsen naar landen met meer stabiele en aantrekkelijke (fiscale) voorwaarden. Ook internationale bedrijven heroverwegen hun aanwezigheid wanneer regels te vaak wijzigen, evenals (internationaal) talent.

Hoe

Formuleer een helder en consistent kader voor toekomstige (fiscale) beleidsvorming, zodat wijzigingen niet willekeurig plaatsvinden. De ontwikkeling van een integrale visie op (fiscaal) beleid voor aandelenparticipaties van medewerkers wenselijk, bijvoorbeeld via de lucratiefbelangregeling en de aandelenoptieregeling. Houd de 30%-regeling in stand om buitenlands talent te blijven motiveren om naar Nederland te komen.

3. Stimuleer een gelijk speelveld in de EU: maak de SIU af

Waarom

Een gelijk speelveld in de EU zorgt ervoor dat bedrijven en landen eerlijke kansen krijgen om te concurreren. Het minimaliseert oneerlijke voordelen en bevordert eerlijke handel, economische groei en stabiliteit binnen de Europese markt. Investeerders en bedrijven kunnen daardoor gemakkelijker privaat kapitaal mobiliseren. Zo is de EU beter geëquipeerd de concurrentie aan te gaan met Azië en de Verenigde Staten.

Hoe

Nederland moet koploper worden in het oplossen van belemmeringen in de interne markt en in het bijzonder de Savings & Investment Union (SIU). Zo voorkomen we dat startups, scale-ups en andere bedrijven wegtrekken uit Europa.

4. Nederland meer 'can do' en minder risico-avers

Waarom

Nederlanders hebben veel spaargeld, maar we beleggen opvallend weinig in de reële economie. Dat remt innovatie en groei. Tegelijk leggen we onszelf regels op die verder gaan dan Europa vraagt. Dat maakt risico nemen en investeren minder aantrekkelijk, en zorgt ervoor dat winst maken en ondernemen te vaak worden ondergewaardeerd. Investeringsmaatschappijen kunnen dit slapende kapitaal investeren in bedrijven, voor innovatie en groei van productiviteit en werkgelegenheid.

Hoe

De overheid moet veel duidelijker de rol pakken van 'enabler' en 'launching customer'. Dat begint met een langetermijnvisie en concrete, meerjarige vraag, bijvoorbeeld op het gebied van defensie en veiligheid: welke producten, welke diensten, met welke afnamegaranties? Als de overheid die voorspelbare vraag creëert, ontstaat er een duidelijke investeringscase voor investeringsmaatschappijen om Nederlands spaargeld productief in te zetten. Met die voorspelbaarheid kunnen investeringsmaatschappijen kapitaal (bijvoorbeeld van pensioenfondsen) en kennis mobiliseren, ondernemers helpen opschalen en samen met banken en andere institutionele beleggers private euro's het werk laten doen in Nederlandse bedrijven.

De overheid zou daarnaast systematisch in kaart moeten brengen waar Nederlandse regels strenger zijn dan Europese richtlijnen, en alleen afwijken waar daar een helder, onderbouwd publiek doel mee wordt gediend. Zo maken we het speelveld gelijk, Nederland minder risico-avers en meer 'can do'.

Concluderend, investeerders kunnen een belangrijke partner zijn om de ambitieuze strategische economische agenda van het nieuwe kabinet mee te helpen realiseren. De NVP en haar leden zijn graag bereid om met u in gesprek te gaan over de wijze waarop risicokapitaal het meest effectief kan worden ingezet om deze agenda te ondersteunen.

Met vriendelijke groet,

Martijn van Dam
Voorzitter NVP

Bijlage: Investeringsmaatschappijen in Nederland

Bijlage: Investeringsmaatschappijen in Nederland

Wat doen investeringsmaatschappijen?

Investeringsmaatschappijen investeren risicokapitaal in startende, kleine, middelgrote en andere niet-beursgenoteerde bedrijven. Zij investeren met als doel bedrijven groter en sterker te maken en zo waarde toe te voegen. Gemiddeld zijn zij vijf tot zeven jaar heel actief betrokken bij het realiseren van dergelijke bedrijfsplannen. Private equity investeert in volwassen bedrijven, venture capital in start- en scale-ups.

Kerncijfers

- Ca. 2.750 bedrijven in Nederland hebben een investeringsmaatschappij als aandeelhouder
- 790.000 mensen zijn werkzaam bij een bedrijf met een investeringsmaatschappij als aandeelhouder (7,8% van de beroepsbevolking)
- € 92 miljard is sinds 2007 door investeringsmaatschappijen geïnvesteerd in Nederlandse bedrijven

Een greep uit de investeringen in 2024:

Venture capital: In totaal werd €1,2 miljard door binnen- en buitenlandse venture capitalists geïnvesteerd in 398 Nederlandse startups. Dit bedrag blijft nagenoeg gelijk ten opzichte van vorig jaar (€1,2 miljard), maar het aantal investeringen daalde licht (van 423 naar 398).

Venture capital-investeringen in 2024:

- **Invest-NL:** investeerde in Paques Biomaterials (biodegradabele polymeren).
- **Innovation Industries:** investeerde in Nearfield Instruments (halfgeleider metrologie-oplossingen).
- **EQT Partners:** investeerde in Meridian (instant betalingsnetwerk).
- **Kinnevik, Goldman Sachs, Notion Capital, LGVP:** investeerden in Mews (hotelmanagementsoftware).
- **Index Ventures:** investeerde in DataSnipper (audit- en finance-automatiseringsplatform).

Groeikapitaal: Nederlandse scale-ups ontvingen €698 miljoen aan groeikapitaal, verdeeld over 88 bedrijven. Dit is een forse daling ten opzichte van 2023 (€1,06 miljard in 105 bedrijven) en het laagste niveau sinds 2016. Vooral grotere vervolgrondes voor startups (scale-ups) namen sterk af.

Groeikapitaal-investeringen in 2024:

- **NPM Capital:** investeerde in Conclusion (IT-dienstverlener).
- **Vendis Capital:** investeerde in Skins Enterprises (luxe nicheproducten).
- **Gilde Healthcare Partners:** investeerde in Scharenborg Groep (voetverzorgingsdiensten).

Buyouts: Private equity-investeerders investeerden €5,8 miljard in 111 Nederlandse bedrijven, bijna €1 miljard meer dan in 2023 (€4,7 miljard), ondanks een lichte daling in het aantal bedrijven (van 122 naar 111). Er waren geen mega-investeringen in 2024.

Buyout-investeringen in 2024:

- **Kohlberg Kravis Roberts & Co. (KKR):** investeerde in nexeye (optiek- en hoorzorgretailer).
- **Main Capital Partners:** investeerde in Xitres (vastgoedsoftware).
- **Icelake Capital:** investeerde in D. van der Steen (wegenonderhoudsdiensten).

Hoe werken investeringsmaatschappijen?

Een investeringsmaatschappij bestaat meestal uit een klein team van fondsmanagers dat met een fondsplan geld ophaalt bij beleggers als vermogende ondernemers, family offices, institutionele investeerders als verzekeraars, banken en pensioenfondsen, grote corporates en fonds-in-fondsen. Het opgehaalde geld wordt gebundeld in een fonds. Als de geambieerde grootte van een fonds is bereikt gaan de fondsmanagers in de markt op zoek naar de meest interessante (vaak MKB) bedrijven om in te investeren. Een investeringsmaatschappij koopt een meerderheidsbelang of (groot) minderheidsbelang in dit bedrijf en wordt aandeelhouder of mede-eigenaar.

- Strategie en groei

Na de koop gaat de investeringsmaatschappij, in goed overleg met het managementteam, meedenken met de strategie van het bedrijf. Er wordt bijvoorbeeld geïnvesteerd in nieuwe vestigingen, nieuwe technologieën, het betreden van nieuwe markten, in digitalisering of verduurzaming. Ook wordt vaak bekeken waarin het bedrijf zich écht onderscheidt en hoe daarop focus kan worden aangebracht. Het bedrijf kan hierbij gebruik maken van de ervaring en het netwerk die de fondsmanagers hebben. Te denken valt aan de ervaring met internationalisering of een netwerk van co-financiers. Zo worden sterkere, duurzamere en succesvollere bedrijven gebouwd die sneller groeien als het gaat om omzet, werkgelegenheid, werknemerstevredenheid en winst.

- Rendement

Gedurende de investeringsperiode wordt doorgaans geen dividend uitgekeerd. Eventuele winsten worden vaak geherinvesteerd in het bedrijf. Het doel is immers een waardevoller bedrijf te bouwen. Als de bedrijven sterker, groter en meer winstgevend zijn geworden, worden zij na gemiddeld 5 tot 7 jaar verkocht. De opbrengsten worden uitgekeerd aan de beleggers in het fonds. Zo krijgen zij aan het einde van de looptijd van het fonds - na ongeveer 10 jaar – hun inleg plus rendement terug.

- Reputatie

Pas als een groot deel van het fonds geïnvesteerd is, kan worden gestart met het werven van een volgend fonds. Beleggers willen alleen beleggen in het nieuwe fonds als de investeringsmaatschappij een goede reputatie heeft. Dit betekent allereerst dat een goed rendement moet zijn behaald. Daarnaast moeten de portefeuillebedrijven goed zijn begeleid en moeten risico's zijn beheerst, inclusief die op het gebied van ESG (environment, social & corporate governance aspecten). Vertrouwen in de kwaliteiten van de fondsmanagers is erg belangrijk. De beleggersmarkt zorgt voor een goede marktwerking.

Uitdagingen

Een zekerheid dat de investering met winst terugkomt is er nooit. Waarde creëren is niet altijd eenvoudig. Plannen worden niet altijd werkelijkheid. Een crisis, een virus, veranderende markten, verandering van overheidsbeleid waardoor een business model niet overeind blijft, organisatorische problemen binnen de onderneming, etc. Het kan er toe leiden dat de onderneming minder in waarde stijgt dan gehoopt, het langer duurt tot het bedrijf weer kan worden verkocht of in extreme gevallen zelfs failliet gaat. De sector heeft een aantal checks and balances ontwikkeld om weerbaar te zijn. Dit zijn specialisatie, risicospreiding, gelijkgerichte belangen en transparantie.

- Specialisatie

Naast kapitaal leveren investeringsmaatschappijen een belangrijke toegevoegde waarde in de vorm van netwerk en strategische, financiële, fiscale en juridische expertise. Omdat die expertise en het netwerk per sector en per levensfase van een onderneming enorm verschillen beperken fondsmanagers zich steeds vaker tot één sector, bv. ICT, energie, gezondheidszorg, biotechnologie of industriële productiebedrijven. Ook specialiseren zij zich op andere vlakken. Zij investeren internationaal of juist regionaal. In elke fase van de levenscyclus van een onderneming kunnen investeringsmaatschappijen waarde toevoegen. Van startkapitaal (seed/startup kapitaal), expansiekapitaal, overnames (buy-out/buy-in financiering) tot doorstart of herstructurering (turnaround financiering).

- Risicospreiding

Met één fonds worden meestal 10 tot 15 portefeuillebedrijven aangekocht. Het risico wordt dus gespreid. Tegenover 1 slecht presterend bedrijf kunnen 9 goed presterende bedrijven staan. De kans dat een belegger als een pensioenfonds niets terugkrijgt van haar investering is dus klein. Een belegger kan nooit meer

verliezen dan het ingelegde bedrag. Tegenover de risico's staat dat als een fondsmanager het werk goed doet en de meeste portefeuillebedrijven met winst verkoopt, de rendementen hoog zijn.

- **Gelijkgerichte belangen**

De managers van het fonds beleggen ook met hun eigen geld in het investeringsfonds. Zo worden gelijkgerichte belangen tussen fondsmanagers en beleggers gecreëerd. Dit biedt een waarborg voor de beleggers dat de fondsmanagers tot het laatste moment, ook als het tegenzit, zich 100% blijven inzetten voor het fonds. Deze gelijkgerichte belangen wordt ook gecreëerd tussen de fondsmanagers en de managers van het portefeuillebedrijf. De meest gangbare methode is om de managers van het bedrijf mede-eigenaar te maken. Dit inspireert hen om nog meer het juiste beentje voor te zetten.

- **Transparantie**

Beleggers investeren in een fonds op basis van uitgebreide fondsdocumentatie aangevuld met eigen onderzoek (due diligence). Gedurende de looptijd van het fonds worden zij periodiek geïnformeerd over de investeringen en desinvesteringen die gedaan zijn, de stand van zaken van de portefeuillebedrijven, en andere zaken die van belang kunnen zijn. Er bestaan internationale rapportagestandaarden, maar het komt ook geregeld voor dat individuele beleggers specifieke prioriteiten hebben of verdere vragen stellen. Zo kunnen beleggers in investeringsfondsen veel meer weten over de private bedrijven waarin geïnvesteerd is dan wanneer het om beursgenoteerde bedrijven zou gaan.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 2001B
2500 EA DEN HAAG

Nederlandse Vereniging van Participatiemaatschappijen

Kenmerk: 202500616

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

202500619

De Tweede Kamer
Ter attentie van informateur de heer S. Buma
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG
Betreft: Onveiligheid in landelijk gebied door problematiek wolf

Geachte heer Buma,

In het kader van de lopende kabinetsformatie wil ik uw aandacht vestigen op een onderwerp dat, ondanks zijn urgentie, voorsnog nauwelijks aan bod lijkt te komen in Den Haag: de door de aanwezigheid van wolven snel toegenomen onveiligheid voor bewoners in het landelijk gebied.

Na een aantal jaren redelijk in harmonie geleefd te hebben met toen nog geringe aantallen en nog schuwe wolven, neemt het aantal incidenten sterk toe. Naast weidedieren (die helaas ook achter goedgekeurde wolfwerende rasters aangevallen en verscheurd worden), worden ook hardlopers, fietsers, kinderen en honden aangevallen. In tegenstelling tot wat 'experts' beweren: ook kort aangelijnde honden worden aangevallen en ernstig verwond. De wolven zijn niet meer schuw en begeven zich, ook overdag, actief in de nabijheid van mensen.

Wolven komen dus niet langer alleen in natuurgebieden voor, maar worden nu ook veelvuldig binnen of nabij woonwijken waargenomen. En dat zijn helaas niet alleen zwervers die een nieuw territorium zoeken. Voor inwoners van Gelderland, Utrecht, Drenthe en Friesland, de provincies waar de wolf zich gevestigd heeft (en waar hun aantal snel groeit), leidt dit tot een voortdurend gevoel van onveiligheid. Het uitlaten van een hond – iets wat normaal gesproken vanzelfsprekend en veilig zou moeten zijn – is voor velen een stressvol moment geworden. En kan alleen door continu alert te zijn op gevaar en prikstoffen, fluiten/toeters, spray en andere verdedigingsmiddelen mee te nemen.

Maar er speelt meer dan het niet meer kunnen houden van graas- c.q. weidedieren en het niet meer uit kunnen laten van de hond. Hulphonden kunnen niet meer opgeleid worden. Kinderen kunnen niet meer veilig naar school of naar de sportclub fietsen. Horeca ziet het aantal klanten teruglopen. De heide wordt niet meer begraasd door schapen en dreigt daardoor te verdwijnen.

Er is grote maatschappelijke onrust en toegenomen polarisatie tussen dat deel van het platteland waar men de problemen met de wolf dagelijks ervaart, en o.a. de Randstad waar men de wolf van een veilige afstand bekijkt, en de problemen bagatelliseert dan wel ontkent.

De overheid heeft volgens de Grondwet de taak om haar burgers een veilige leefomgeving te bieden. Wanneer inwoners in hun dagelijkse leven niet meer veilig zijn, is ingrijpen dus noodzakelijk. Dit heeft de overheid tot nu toe nagelaten. De overheid neemt daarmee, naast aanvallen op dieren, ook bewust het risico op meer dan de drie aanvallen op kinderen die er tot nu toe al waren. Gelukkig hadden die nog een goede afloop....

Ik verzoek u daarom deze kwestie expliciet op de agenda te zetten tijdens de kabinetsformatie. Een helder, praktisch en uitvoerbaar wolvenbeleid is dringend noodzakelijk om zowel de veiligheid van inwoners als van hun dieren te waarborgen.

Ik vertrouw erop dat u de veiligheid en leefbaarheid op het platteland serieus neemt en dat dit onderwerp meegenomen wordt in de komende gesprekken.

Met vriendelijke groet,

Ism De wolf gezien op de Veluwe
Stichting Wijs met wolven

2025620

De Tweede Kamer
Ter attentie van informateur de heer S. Buma
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG
Betreft: Onveiligheid in landelijk gebied door problematiek wolf

Geachte heer Buma,

In het kader van de lopende kabinetsformatie wil ik uw aandacht vestigen op een onderwerp dat, ondanks zijn urgentie, voorsnog nauwelijks aan bod lijkt te komen in Den Haag: de door de aanwezigheid van wolven snel toegenomen onveiligheid voor bewoners in het landelijk gebied.

Na een aantal jaren redelijk in harmonie geleefd te hebben met toen nog geringe aantallen en nog schuwe wolven, neemt het aantal incidenten sterk toe. Naast weidedieren (die helaas ook achter goedgekeurde wolfwerende rasters aangevallen en verscheurd worden), worden ook hardlopers, fietsers, kinderen en honden aangevallen. In tegenstelling tot wat 'experts' beweren: ook kort aangelijnde honden worden aangevallen en ernstig verwond. De wolven zijn niet meer schuw en begeven zich, ook overdag, actief in de nabijheid van mensen.

Wolven komen dus niet langer alleen in natuurgebieden voor, maar worden nu ook veelvuldig binnen of nabij woonwijken waargenomen. En dat zijn helaas niet alleen zwervers die een nieuw territorium zoeken. Voor inwoners van Gelderland, Utrecht, Drenthe en Friesland, de provincies waar de wolf zich gevestigd heeft (en waar hun aantal snel groeit), leidt dit tot een voortdurend gevoel van onveiligheid. Het uitlaten van een hond – iets wat normaal gesproken vanzelfsprekend en veilig zou moeten zijn – is voor velen een stressvol moment geworden. En kan alleen door continu alert te zijn op gevaar en prikstoffen, fluiten/toeters, spray en andere verdedigingsmiddelen mee te nemen.

Maar er speelt meer dan het niet meer kunnen houden van graas- c.q. weidedieren en het niet meer uit kunnen laten van de hond. Hulphonden kunnen niet meer opgeleid worden. Kinderen kunnen niet meer veilig naar school of naar de sportclub fietsen. Horeca ziet het aantal klanten teruglopen. De heide wordt niet meer begraaasd door schapen en dreigt daardoor te verdwijnen.

Er is grote maatschappelijke onrust en toegenomen polarisatie tussen dat deel van het platteland waar men de problemen met de wolf dagelijks ervaart, en o.a. de Randstad waar men de wolf van een veilige afstand bekijkt, en de problemen bagatelliseert dan wel ontkent.

De overheid heeft volgens de Grondwet de taak om haar burgers een veilige leefomgeving te bieden. Wanneer inwoners in hun dagelijkse leven niet meer veilig zijn, is ingrijpen dus noodzakelijk. Dit heeft de overheid tot nu toe nagelaten. De overheid neemt daarmee, naast aanvallen op dieren, ook bewust het risico op meer dan de drie aanvallen op kinderen die er tot nu toe al waren. Gelukkig hadden die nog een goede afloop....

Ik verzoek u daarom deze kwestie expliciet op de agenda te zetten tijdens de kabinetsformatie. Een helder, praktisch en uitvoerbaar wolvenbeleid is dringend noodzakelijk om zowel de veiligheid van inwoners als van hun dieren te waarborgen.

Ik vertrouw erop dat u de veiligheid en leefbaarheid op het platteland serieus neemt en dat dit onderwerp meegenomen wordt in de komende gesprekken.

Met vriendelijke groet,

Ism De wolf gezien op de Veluwe
Stichting Wijs met wolven

Ver

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Kenmerk: 202500621

Den Haag, 4 december 2025

Geachte mevrouw

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoopechtend

Sybrand/Buma
Informateur

202500622

Heerde, 1 december 2025

Aan de informateur de heer Sybrand Buma,

per adres:
De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Geachte heer Buma,

In Heerde, bij de stichting Grip op de Knip, aangesloten bij de landelijke vereniging SchuldHulpMaatje, is grote zorg over de bestaanszekerheid van vele Nederlanders, alsook over de armoede- en schuldenproblematiek.

In de campagnes naar de verkiezingen en de rapportage van de verkenner de heer Koolmees zijn deze thema's niet aan de orde gekomen.

Om die reden hebben we een mail verstuurd naar alle Tweede Kamerleden. Zie bijgaande tekst. We hopen dat u kennis neemt van de inhoud van die mail en dat mee neemt in de uitvoering van uw belangrijke taak.

Aanvullend op die mail spreken we de hoop uit, dat het volgende kabinet een ministerspost krijgt met bestaanszekerheid, armoede- en schuldenbestrijding in de portefeuille, zodat deze thema's ook in het komende kabinet goede aandacht krijgen.

We verzoeken aan u om dit in uw voorstellen aan de formateur op te nemen.

Hoogachtend,

mede namens mijn collega bestuurder, Siebren Buist

Leo Douwes

Secretaris Grip op de Knip Heerde

Geacht Tweede Kamerlid,

Allereerst van harte gefeliciteerd met het feit dat u bent (her)benoemd tot Tweede Kamerlid. We wensen u oprecht succes toe in de komende spannende tijden met betrekking tot bijvoorbeeld de invulling van de taakverdeling binnen uw fractie, de formatie en alles wat nog meer op uw pad komt.

Aanleiding tot deze mail

Er zijn de nodige voorliggende problemen op te lossen. Een aantal van deze problemen zijn in de verkiezingscampagne uitvoerig en veelvuldig aan de orde gekomen. Belangrijke thema's als defensie, economische groei, migratie, stikstof, woningtekort en de bekostiging van deze thema's. Bestaanszekerheid en de schuldenproblematiek zijn niet of nauwelijks aan de orde gekomen in de campagne. Deze twee onderwerpen staan ook niet op het lijstje van verkenner Koolmees waar de fractievoorzitters van D66 en CDA in samenspraak met de informateur mee bezig zijn. Het lijkt alsof die twee onderwerpen van de aardbodem zijn verdwenen. Het verdwijnen van deze onderwerpen van de actuele politieke agenda baart ons zorgen!

Urgentie

De urgentie van deze onderwerpen is gigantisch groot. Honderdduizenden mensen hebben problematische schulden (726.000 huishoudens hebben schulden; bron CBS 2024) en eveneens honderdduizenden mensen leven in armoede (niet iedereen die in armoede leeft, heeft schulden) en hebben elke maand opnieuw een puzzel op te lossen (1,7 miljoen mensen; bron CBS 2024). Dat gaten dichten en dat puzzelen gaat gepaard met heel veel stress en geeft op den duur gezondheidsproblemen en belemmert mensen in hun dagelijks functioneren op school en op het werk.

Wie zijn wij?

Ondergetekenden zijn beiden bestuurslid van 'Grip op de Knip' in Heerde. Dat is een lokaal werkende organisatie in onze gemeente van louter vrijwilligers die zich met overtuiging en passie bezighouden met het helpen en begeleiden van mensen die financieel in de problemen zijn geraakt of dreigen te raken. Dat is mooi en ook dankbaar werk ten behoeve van de lokale gemeenschap. 'Grip op de Knip' werkt onder de paraplu van SchuldHulpMaatje Nederland. SchuldHulpMaatje werkt op haar beurt weer samen met o.a. Humanitas om zo op landelijk niveau mensen met (dreigende) financiële problemen te helpen en te begeleiden.

We hebben vanuit 'Grip op de Knip' Heerde eerder meerdere Kamerleden benaderd met een uitvoerige mail over het onderwerp schulden en de omvang van deze problematiek met achtergrondinformatie en inzicht in het onderwerp, de werking van de 'schuldenindustrie', de mechanismen die daarin een rol spelen, het immense bedrag dat daarin omgaat, de omvang van de groep mensen met schulden en de mensen die getroffen worden omdat zij gelieerd zijn aan degenen met schulden. Het is een structureel probleem en dreigt groter te worden. Ernstig is dat de kosten die gemoeid zijn met de inning meer dan 5 maal zo groot zijn als het bedrag dat uiteindelijk wordt geïnd. De kosten van de inning loopt in de miljarden.

Uit de praktijk van onze maatjes

Ons valt op dat er op het onderwerp schulden een groot taboe rust. Je hoort immers geen grotere schulden te hebben dan je aankunt, je moet in staat zijn je eigen financiën op orde te hebben en te houden en het onderwerp schulden bespreek je niet met vreemden. Seks en relaties zijn voor velen makkelijker onderwerpen om te bespreken dan het hebben van schulden. Dit taboe maakt het lastig en complex om te helpen en ook om het probleem helder te krijgen en op te lossen. In de praktijk merken we dat ook jongeren het gesprek met onze maatjes uit de weg gaan.

Een ander punt dat opvalt is dat een kleine schuld betrekkelijk eenvoudig vele malen over de kop kan gaan en alleen daardoor al bijna niet meer op te hoesten is, ook als je inkomen boven het minimuminkomen zit. De structuur en de regels rondom schulden zijn toegeschreven op de belangen van schuldeisers en niet op de belangen van degenen die schulden hebben. Deze regels behoeven een fundamentele wijziging zodat 'de schulden als verdienmodel' tot het verleden behoort.

Onze hoofdboodschap is dat de maatschappelijke kosten van de schulden 8,5 miljoen euro bedraagt (Bron: Interdepartementale Beleidsonderzoek 2024) en dat kosten van de impact als gevolg van verzuim op school en werk, ontwikkeling van stress, vaker beroep doen op de GGZ of Jeugdzorg en zorgkosten, de maatschappelijk kosten verdubbelt in de richting van 17 miljoen euro.

Zoals eerder gemeld is, behoeft de werkwijze van eenieder die zich met schulden bezighoudt en daar geld aan verdient en de procedures die daar worden gevolgd, een structurele herziening. Er zijn wat kleine waardevolle aanpassingen geweest maar het lek is nog niet boven water. We realiseren ons, dat zo'n totale herziening iets is wat veel tijd vraagt, maar het is ons inziens wel nodig en het zal spanning/stress in veel levens wegnemen met alle positieve gevolgen van dien. De balans tussen schuldenaar en schuldeiser zal zo worden hersteld.

Keuzes voor de korte termijn

Wat zou er op korte termijn gerealiseerd kunnen worden? Wij denken dan aan:

- stoppen met de verhogingen van boetes door het CJIB in de huidige mate. Het CJIB verhoogt, op basis van wettelijke overheidsregels, een openstaande schuld vele malen hoger dan andere schuldeisers;
- afbouwen/ afschaffen van de toeslagen en het inkomen daarop aanpassen. Mensen die nu toeslagen hebben, vragen zich te vaak af of ze die later toch niet moeten terugbetalen. Dat geeft onrust en onzekerheid;
- terugbetalen van te veel uitgekeerde toeslagen zou zonder verhoging/ boete kunnen gebeuren;
- stoppen met het hanteren van een eigen risico/ eigen bijdrage bij zorgverzekeringen voor mensen met een laag inkomen. De eigen bijdrage maakt dat mensen een doktersbezoek of andere medische stappen vermijden met als gevolg dat er op andere terreinen maatschappelijke schade optreedt;
- stoppen met de verhoging bij niet betaalde zorgpremies;
- zo snel mogelijk verlagen van de belasting op energie voor huishoudens. Voor huishoudens geeft dat direct lucht;
- het behouden van de koppeling van uitkeringen met het minimumloon;
- geen AOW-premie gaan heffen bij mensen die een AOW-uitkering hebben al dan niet in combinatie met een laag pensioen.

Tot slot: uit meerdere onderzoeken komt naar voren, dat er een verband is tussen schulden/ armoede en gezondheid van mensen. Bij het bestrijden en voorkomen van armoede gaat de kost voor de baat uit.

Als de schuldenproblematiek kan worden verkleind en het aantal schuldenaren kan worden gereduceerd dan kunnen meer mensen volledig participeren in de samenleving. U draait aan de knopen om dat mogelijk te maken.

Mocht u behoefte hebben om verder met ons van gedachten te wisselen dan staan wij daarvoor open. Ook de landelijke vereniging SchuldHulpMaatje te Leiden staat daarvoor open.

Met vriendelijke groet,

Leo Douwes

Secretaris Grip op de Knip Heerde, aangesloten bij de landelijke vereniging SchuldHulpMaatje

Siebren Buist

Bestuurslid Grip op de Knip Heerde, aangesloten bij de landelijke vereniging SchuldHulpMaatje

De Tweede Kamer
t.o.v. Bureau Wordvoering
Kabinetformatie

Postbus 20018
2500 EA Den Haag.

ZSECV - #X89DXDX#DD#DDDD#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Grip op de Knip Heerde

Kenmerk: 202500623

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buġna
Informateur

202500624

BNA

Koninklijke Bond
van Nederlandse
Architectenbureaus

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Informatie Mr. S. (Sybrand) van Haersma Buma
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum 1 december 2025
Betreft Adviezen voor de informateur en formerende partijen

Geachte heer Van Haersma Buma,

Namens de leden van de Koninklijke Bond van Nederlandse Architectenbureaus (BNA) wenden wij ons tot u vanwege uw benoeming tot informateur. Nederland staat voor grote ruimtelijke en maatschappelijke opgaven. De woningbouwopgave, klimaatadaptatie en energietransitie vragen om visie, samenwerking en verbeeldingskracht. Architecten staan dagelijks in het hart van deze opgaven en hebben een cruciale rol in hoe we dit land toekomstbestendig kunnen inrichten zonder concessies te doen aan kwaliteit of duurzaamheid. Zij staan in de startblokken om wat te doen aan de woningcrisis.

De architectengemeenschap roert zich, voelt zich betrokken en heeft als doel om de wereld beter te maken voor mens, maatschappij en natuur. Architectenbureaus onderzoeken, experimenteren en verbinden om te laten zien dat het wél kan.

Want, de urgentie is groot: starters en ouderen wachten al te lang op passende woningen. Toch blijven veel bouwprojecten steken in regels, versnippering en gebrek aan regie. Architecten staan midden in de bouwpraktijk, kennen de regels én de ruimte ertussen. Zij weten wat er nodig is om een plan haalbaar te maken. Architecten zijn bovendien de enige partij die vanuit het belang van anderen denken. Zij ontwerpen niet alleen, maar verbinden belangen, toetsen haalbaarheid en houden overzicht van begin tot eind.

In die context willen wij graag de aandacht vestigen op zes adviezen vanuit de architectenbureaus in Nederland:

- 1. Houd het ministerie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening in stand**
De grote ruimtelijke opgaven vragen om een overheid die koers houdt en keuzes durft te maken. Het ministerie vervult die rol door duidelijke regie en langjarig beleid. Behoud ervan is nodig voor continuïteit en daadkracht, zonder dat dit ten koste gaat van de kwaliteit van de leefomgeving.

2. Start waar het kan, in de bestaande stad

De snelste winst ligt in de bestaande stad, waar infrastructuur al aanwezig is. Door leegstaande panden te herbestemmen, daken te benutten en functies te mengen, kunnen compacte woningen ontstaan voor starters en ouderen – dicht bij voorzieningen en openbaar vervoer. En ook nieuwbouw is het meest efficiënt als dit gebeurt waar werk, infrastructuur en andere voorzieningen al beschikbaar zijn.

3. Houd lokale regie, zet in op stadsbouwmeesters

Waar stadsbouwmeesters, lokale en provinciale adviseur en supervisors worden ingezet, lopen bouw- en ontwikkelprocessen beter. Zij helpen beleid te vertalen naar uitvoerbare plannen. Zij zorgen dat kwaliteit en haalbaarheid in balans blijven en projecten voorspelbaarder worden.

4. Investeer in langdurige samenwerking, maak opdrachten grootschaliger

Door vaste samenwerkingen tussen opdrachtgevers, ontwerpers en bouwers leren partijen elkaar kennen en groeit het vertrouwen. Dat versnelt processen en voorkomt dat projecten telkens opnieuw moeten worden opgestart. De architect is gewend die samenhang te organiseren, dat is ook zijn vak.

5. Bevorder een aanbestedingsklimaat waarin kwaliteit wordt beloond

De huidige aanbestedingspraktijk is vaak onnodig complex en zorgt niet voor een eerlijk speelveld. Het dwingt architectenbureaus tot grote investeringen en ongezonde competitie. BNA pleit voor meer uniformiteit, proportionaliteit en eerlijke beoordeling. Daarom presenteert de branche de Handreiking proportionele selectie architecten bij aanbestedingen en opent per 1 januari 2026 het Gemeenteloket Aanbesteden om gemeenten te ondersteunen bij gezonde, uitvoerbare uitvragen. BNA rekent erop dat de handschoen wordt opgepakt door beleidsbepalers, opdrachtgevers en andere stakeholders, waaronder tenderbureaus.

6. Stimuleer vergunningsvrijbouwen met 'Architect aan Zet'

In pilots in Groningen en Rotterdam blijkt dat architecten, wanneer zij zelf verantwoordelijk zijn voor de vergunning, sneller kunnen bouwen binnen de regels – zonder verlies van kwaliteit of toezicht. BNA roept steden op vaker de architect aan zet te laten om zo te versnellen zonder kwaliteitsverlies.

Tot slot roepen wij u op:

- Tot aanstelling van een wooncommissaris met formeel gezag en toegang tot de ministerraad. De huidige wooncrisis is de grootste crisis van de afgelopen decennia, en er is mandaat nodig over de kabinetten heen, met wettelijke basis en financiële invloed.
- Tot aanstelling van een defensierijksbouwmeester met invloed en zeggingskracht in een tijd waarin de investeringen in defensievastgoed en dito middelen van ongekende aard is. Er gaat gebouwd worden voor de komende tientallen jaren, en dat vergt een integrale aanpak met aandacht voor omgeving en gemeenschap, en met oog voor grondstoffen, gebruik en toegevoegde waarde en kwaliteit.

Wij wensen u veel succes en wijsheid toe en hopen dat onze adviezen voor u van betekenis kunnen zijn. Wij zijn graag beschikbaar met onze kennis en ervaring.

Met vriendelijke groet,

Jeroen de Willigen
Voorzitter BNA

Anne Schroën
Directeur BNA

De Koninklijke Bond van Nederlandse Architectenbureaus (BNA) behartigt de belangen van meer dan 1.000 architectenbureaus in Nederland die actief zijn in bouw, stedenbouw, landschapsarchitectuur, transformatie en infrastructuur.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Koninklijke Bond van Nederlandse Architectenbureaus

Kenmerk: 202500625

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

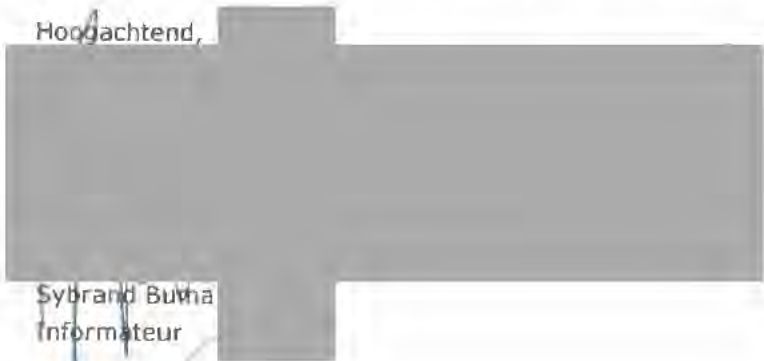
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buiha
Informateur

202500626

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Rotterdam, 2 december 2025

Betreft: Effectieve maatregelen ter bevordering van instroom en stimulering van behoud van sociaal advocaten

Geachte heer Van Haersma Buma,

Namens de VSAN – de vereniging van Nederlandse advocaten die rechtsbijstand verlenen aan burgers binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand – vragen wij uw aandacht voor de urgente situatie in de sociale advocatuur. Nederland staat voor grote maatschappelijke opgaven, en voor de uitvoering daarvan is een goed functionerende rechtsstaat onmisbaar. Burgers moeten hun recht kunnen halen – juist op de vijf prioriteitsgebieden die door CDA en D66 zijn benoemd, zoals veiligheid, bestaanszekerheid en kansgelijkheid. Zonder voldoende sociaal advocaten die toegankelijke, tijdige en gespecialiseerde rechtsbijstand kunnen verlenen, komen deze ambities ernstig in de knel.

Een goed werkende rechtsbescherming is geen sectorbelang, maar een publiek belang. De sociale advocatuur vormt het fundament onder de rechtsbescherming voor miljoenen Nederlanders. Zonder voldoende instroom van jonge advocaten en behoud van ervaren advocaten raakt de toegang tot het recht structureel in het gedrang.

Wij vragen u daarom de volgende concrete en effectieve maatregelen op te nemen in de formatieafspraken:

- **Een gerichte subsidie voor patroons**, als meest effectieve manier om de opleidingscapaciteit van de sociale advocatuur te vergroten.
- **Invoering collectieve arbeidsvoorwaarden** om vroegtijdige uitstroom duurzaam te beperken.
- **Implementatie van de overige, eerder door de VSAN voorgestelde maatregelen**, die de instroom snel en aantoonbaar kunnen vergroten.

We lichten in deze brief toe waarom wij denken dat deze maatregelen nodig zijn.

Waar jarenlang het gebrek aan jonge aanwas de grootste zorg was, zien wij inmiddels een **positieve kentering**: meer afgestudeerde juristen tonen interesse in het vak. Dat is het resultaat van gerichte maatregelen, zoals de **subsidiering van de beroepsopleiding** door de Raad voor Rechtsbijstand, de **verbeterde beeldvorming** van de sociale advocatuur, meer **aandacht op universiteiten** voor de sociaal-juridische component in de opleiding en de **financiële versterking** die is ingezet met de invoering van Van der Meer II.

Deze positieve ontwikkelingen verdienen borging en versterking in het nieuwe kabinetsbeleid. Daarvoor zijn aanvullende maatregelen noodzakelijk die ook daadwerkelijk zien op de twee belangrijkste maar ook de kwetsbaarste onderdelen in het huidige stelsel van de gefinancierde rechtsbijstand, namelijk:

1. De **instroom** van nieuwe sociaal advocaten en
2. Het **behoud** van sociaal advocaten binnen het stelsel

1. Vergroten van instroom: gerichte subsidie voor patroons

Om te beginnen zal de instroom vergroot moeten worden. Het is bemoedigend om te zien dat er de afgelopen periode meer jonge juristen geïnteresseerd zijn in de sociale advocatuur als direct gevolg van gerichte maatregelen en positieve beeldvorming. Alleen zit de **praktische bottleneck** die deze interesse vertaalt in de instroom van nieuwe sociaal advocaten in het **tekort aan opleiders (patroons)**.

Patroons zijn essentieel: zij bieden tijd, inhoudelijke begeleiding en kwaliteitsborging voor stagiairs. Zonder voldoende patroons hebben veel geïnteresseerde afgestudeerden geen plek om de sociale rechtspraktijk te leren. Daarom pleiten wij voor een **gerichte subsidie die rechtstreeks bij patroons terecht komt**. Een dergelijke subsidie kan diverse vormen hebben — bijvoorbeeld vergoeding per begeleid stagiair, vergoeding van uren voor peerreview, of een structurele bijdrage aan opleidingscapaciteit — maar het belangrijkste is dat de middelen direct de opleidingsfunctie versterken. Een patroonsgerichte subsidie is doelmatig en controleerbaar: zij vertaalt interesse onder jonge juristen snel in opgeleide sociaal advocaten en verlaagt ook de druk op opleidende kantoren. Wij zien dit als een noodzakelijke aanvulling op bredere maatregelen en denken graag mee over een praktische uitwerking.

3. Behoud van voldoende sociaal advocaten in het stelsel

Uitstroom wordt mede veroorzaakt doordat vergoedingen niet meegroeien met de ervaring en levensfase van sociaal advocaten, terwijl salarissen binnen overheidsfuncties (zoals bij het OM of de rijksoverheid) wél stijgen. Hierdoor verlaten veel ervaren advocaten het stelsel voor een juridische baan mét meer zekerheid. De invoering van collectieve arbeidsvoorwaarden kan de uitstroom aanzienlijk beperken door financiële zekerheid, werkdrukbeheersing en goede secundaire arbeidsvoorwaarden zoals pensioen en verlof te regelen. Wij zien dit eveneens als een noodzakelijke aanvulling op bredere maatregelen en hebben dit in ons laatste gesprek met de huidige staatssecretaris Arno Rutte reeds aangekaart.

Tot slot brengen wij u het door de VSAN in het voorjaar opgestelde pakket aan maatregelen — gericht op snelle en duurzame versterking van de sociale advocatuur — onder de aandacht. Hierin wezen we, naast de gerichte subsidie voor patroons, ook op de noodzaak van de invoer van de volgende concrete maatregelen:

- uitbreiding van de subsidieregeling voor opleidingskosten naar 350 plekken per jaar;
- een kredietregeling of garantstelling voor startende sociaal advocaten die niet in loondienst zijn om de hoge instapdrempel van de huidige kredieteis te verlagen;
- herintroductie van de voorschotregeling voor stagiairs, zodat advocaten niet eerst een volledige zaak moeten afronden voordat kosten worden vergoed. (Is opgepakt door het Ministerie van J&V en wordt daadwerkelijk heringevoerd).

Deze maatregelen gezamenlijk vormen een **samenhangend en direct uitvoerbaar pakket** dat de instroom van sociaal advocaten aantoonbaar versterkt en advocaten in het stelsel duurzaam behoud.

De VSAN staat klaar om deze punten nader toe te lichten en samen te werken aan uitvoerbare en doelmatige oplossingen die de rechtsstaat versterken.

Met vriendelijke groet,

het bestuur van de VSAN

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Vereniging Sociale Advocatuur Nederland

Kenmerk: 202500627

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

202500628

De Tweede Kamer
t.a.v. de informateur
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Betreft: Brief voor de informateur t.b.v. de kabinetsvorming
Den Haag, 1 december 2025

Geachte informateur,

Iedere student, promovendus en medewerker moet veilig kunnen studeren en werken. Toch ervaren te veel mensen in het hoger onderwijs en de wetenschap sociale onveiligheid door o.a. intimidatie, uitsluiting, ongelijke machtsverhoudingen of seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit zorgt bijvoorbeeld voor uitval, gezondheidsschade en verlies aan vertrouwen in de sector. De regiegroep en sector willen dit verbeteren en hebben de handen ineengeslagen.

Op 3 juni 2024 is de Regiegroep Sociale Veiligheid in het Hoger Onderwijs en de Wetenschap geïnstalleerd, als onderdeel van de integrale aanpak sociale veiligheid in het hoger onderwijs en de wetenschap¹. Hierin zitten vertegenwoordigers van het hoger onderwijs (UNL, VH, FNV/AOB, PNN, ISO en LSVb), 4 onafhankelijke experts en een voorzitter.²

Het programma heeft als doel om een sociaal veilige leer- en werkomgeving in het hoger onderwijs en de wetenschap te bevorderen door initiatieven te initiëren, faciliteren en stimuleren, die zich richten op kennisdeling en kennisvergaring waarbij universiteiten, hogescholen, studenten-, promovendi- en werknemersorganisaties samenwerken en samen leren. Dit moet leiden tot meer effectiviteit in beleid en uitvoering van sociale veiligheid en minder uitval bij medewerkers en studenten. De sector en de regiegroep kunnen hiervoor jaarlijks subsidieaanvragen indienen. Elk jaar tussen 2025-2027 is er 4,5 miljoen euro beschikbaar voor activiteiten.

1. Eerste subsidieronde 2025: vraag veel groter dan beschikbare middelen

De eerste subsidieronde heeft plaatsgevonden in de periode 16 juni t/m 3 augustus 2025. Vanuit de sector zijn 50 aanvragen ingediend en vanuit de regiegroep is één aanvraag ingediend voor in totaal 9,1 miljoen euro. De aanvragen waren onder andere gericht op trainingen voor leidinggevenden en

¹ Kamerbrief 'Integrale aanpak sociale veiligheid in het hoger onderwijs en wetenschap' [pdf](#).

² wetten.nl - Regeling - Instellingsbesluit Regiegroep Sociale Veiligheid in Hoger Onderwijs en Wetenschap - BWBR0049755

vertrouwens(contact)personen, onderzoek, e-modules over seksueel grensoverschrijdend gedrag, wegwijzers voor promovendi en verschillende diversiteits- en inclusie interventies.

Dit toont aan dat de sector het thema sociale veiligheid serieus neemt en de wil er is om de aanpak en onderlinge samenwerking te verbeteren. Ook de grote animo (160 deelnemers) voor de eerste jaarlijkse conferentie van de regiegroep op 27 oktober 2025 benadrukt dat alle betrokkenen het bevorderen van sociale veiligheid serieus nemen en bereid zijn om samen te werken met elkaar en met de regiegroep.

Het laat echter ook zien dat er meer geld nodig is om te voldoen aan de vraag vanuit de sector. Deze staat onder druk door de bezuinigingen van het kabinet Schoof, waardoor er minder geld is om te investeren in het bevorderen van sociale veiligheid; bovendien is de concurrentie binnen deze regeling heel erg groot (het budget was toereikend voor 49% van het aangevraagde).

De regiegroep roept het toekomstige kabinet dan ook op om meer te investeren in het bevorderen van sociale veiligheid in het hoger onderwijs en de wetenschap, zodat een diepgaande en duurzame cultuurverandering in gang kan worden gezet.

2. Verlenging van de regiegroep na 2027

Een veilige en integere sociale cultuur vraagt om een meerjarige aanpak. De regiegroep is ingesteld t/m 2027. Het oorspronkelijke idee was een uitvoeringstermijn van vier jaar. De facto is dat zoals hieronder toegelicht twee jaar geworden en dit is te kort om de doelen van de regiegroep te verwezenlijken. De regiegroep heeft nl. vanaf november 2024 te maken gekregen met stagnatie door uitblijvende besluitvorming binnen OCW over de subsidieregeling. Dat heeft grote consequenties gehad; in de eerste plaats voor de sector en ook voor de regiegroep zelf: de deadline van de eerste aanvraagronde nl. 3 maart 2025 verviel voor de sector. De regiegroep kon wel een aanvraag indienen, maar de late besluitvorming hierover zorgde weer voor vertraging om te starten met de uitvoer van de projecten.

De regiegroep roept het toekomstige kabinet dan ook op om het instellingsbesluit te herzien en de periode van de regiegroep te verlengen, zodat de kennis en kunde die de regiegroep, gezamenlijk met de sector in 2 jaar opbouwt, beter geïmplementeerd kunnen worden binnen de hoger onderwijsinstellingen en studenten-, promovendi- en werknemersorganisaties. Zo hebben zij in de toekomst veel meer tools om het beleid van sociale veiligheid voort te zetten en ervoor te zorgen dat er voor iedereen een veilig, respectvol en inclusief leer- en werkklimaat ontstaat in het hoger onderwijs en de wetenschap.

Wij gaan graag met u in gesprek hierover en wij wensen u en de politieke partijen veel succes en wijsheid in deze formatie.

Hoogachtend,

Namens de Regiegroep Sociale Veiligheid in het Hoger Onderwijs en Wetenschap, waarin alle koepels en vertegenwoordigers van studenten, promovendi, postdocs en werknemers samenwerken.

Febe Deug
voorzitter Regiegroep

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Regiegroep Sociale Veiligheid in het Hoger Onderwijs en Wetenschap

Kenmerk; 202500629

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hogdachtend,

Sybrand Buma
Informateur

De Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Bureau woordvoering Kabinetsformatie
De informateur, de heer Van Haersma Buma
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Utrecht, 2 december 202

Betreft: werken aan toegankelijke, betaalbare en goede zorg

Geachte heer Van Haersma Buma,

Gefeliciteerd met uw benoeming als informateur. Wij wensen u veel succes bij de uitvoering van uw opdracht en maken graag van deze gelegenheid gebruik om enkele aandachtspunten met u te delen.

Er liggen grote uitdagingen voor het komende kabinet. Eén daarvan is het waarborgen dat de gezondheidszorg — nu en in de toekomst — toegankelijk, betaalbaar en van voldoende kwaliteit blijft. Net als u en het te formeren kabinet willen onze leden (raden van toezicht of interne toezichthouders) een betekenisvolle bijdrage leveren aan de maatschappelijke vraagstukken binnen zorg en welzijn. Wij zetten in op een beweging van ziekte en zorg naar gezondheid en welbevinden, en op een sterkere, domeinafschaffende samenwerking tussen het zorg- en het welzijnsveld. Gezien de oplopende zorgkosten, de personeelsschaarste, de noodzaak tot verduurzaming en het belang van de brede maatschappelijke veerkracht van Nederland, achten wij deze beweging van bouwen aan een gezonde samenleving noodzakelijk en urgent.

Als Nederlandse Vereniging van Toezichthouders in Zorg en Welzijn (NVTZ) beschikken wij als enige vereniging in Nederland over een integraal en actueel overzicht van wat er speelt binnen de sectoren zorg en welzijn. Juist doordat wij geen eigen-achterban-eerst belang dienen, verbinden wij alle branches binnen zorg & welzijn vanuit het integrale perspectief van de burger: wat heeft hij/zij nodig en hoe kunnen wij daarbij helpen. Waar mogelijk zoeken wij actief de samenwerking om maatschappelijke opgaven gezamenlijk aan te pakken. Wij zijn gesprekspartner voor bestuurders, toezichthouders, zorgprofessionals, cliënten, de IGJ, de NZa, belangenbehartigers en andere partners in het veld. Daarmee zijn wij ook een geschikte samenwerkings- en gesprekspartner voor het nieuwe kabinet.

Als vereniging zetten wij ons in om onze leden te stimuleren tot de beweging van ziekte en zorg naar gezondheid en welbevinden, en om de focus binnen het intern toezicht te verschuiven van organisatiegericht naar maatschappelijk en netwerkgericht. Op die manier dragen wij bij aan het versterken van de maatschappelijke opgaven.

Met deze brief vragen wij graag aandacht voor een aantal kwesties die volgens ons essentieel zijn voor de toekomst van zorg en welzijn:

• **Investeren in gezondheid en welbevinden.**

Om de beweging van ziekte en zorg naar gezondheid en welbevinden te maken, is het noodzakelijk te investeren in factoren die gezondheid bevorderen en zorg voorkomen. Denk aan het tegengaan van eenzaamheid, het borgen van bestaanszekerheid, het aanpakken van schuldenproblematiek, en het recht op gezond voedsel en een gezonde leefomgeving. Voor elke euro die wordt geïnvesteerd in gezondheid en welbevinden, kan op termijn een veelvoud aan latere en duurdere zorgkosten worden bespaard.

toezichthouders in zorg & welzijn

• **Domeinafschaffend samenwerken.**

Om beter samen te werken binnen en tussen de domeinen zorg en welzijn — en waar nodig ook daarbuiten — is een domeinafschaffende benadering nodig. Dat vraagt lef om zaken in onze sectoren echt anders te organiseren. Dat houdt in dat financiering niet meer leidend moet zijn voor de manier waarop zorg & welzijn georganiseerd kan worden, maar volgend moet zijn aan hoe zorg & welzijn georganiseerd zou moeten worden. Dus zoeken naar domeinoverstijgende (passende) vormen van financiering binnen het huidige stelsel. Dat vereist een hogere mate van vertrouwen in en meer ruimte vanuit politiek Den Haag voor financiers en uitvoeringsinstanties. IZA en AZWA maken aanpassingen in het stelsel eveneens wenselijk.

• **Versterken van zorgzame buurten en weerbare gemeenschappen.**

Het is essentieel om het belang van het groeiend aantal zorgzame en duurzaam ingerichte buurten te erkennen en hun functie als gezondheidsbevorderende netwerken. Dit vraagt om meer mogelijkheden voor samenwerking tussen formele en informele zorg: buurtbewoners die elkaar vaker helpen, ondersteund door professionals waar nodig. Dit ontlast de formele zorg, verhoogt de efficiëntie, de effectiviteit en draagt bij aan het werkplezier van professionals. Burgers blijven zo lang mogelijk zelfstandig waar zij dat kunnen, en krijgen passende ondersteuning wanneer dit nodig is. Dit soort zorgzame gemeenschappen hebben duurzame financiering nodig. Ze worden nu nog te vaak slechts op project-, pilot- of tijdelijke basis gefinancierd en kunnen daardoor niet duurzaam blijven functioneren. Gezien hun wetenschappelijk bewezen positieve effect op gezondheid en welbevinden,¹ is het een logische keuze om een klein deel van het zorgbudget naar dit soort burgerinitiatieven over te hevelen.

Daarnaast geldt dat wanneer organisaties in zorg en welzijn het intern toezicht goed hebben ingericht, dit tijd en capaciteit scheelt voor de externe toezichthouders. Daardoor kunnen zij zich richten op andere kerntaken. Onze oproep is dan ook: maak beleid toezichtspaar. Wij pleiten voor meer zeggenschap, ruimte voor ontwikkeling en minder regeldruk, met behoud van kwaliteit en veiligheid voor burgers en patiënten. Als hoeder van de dialoog kunnen raden van toezicht daaraan een belangrijke bijdrage leveren.

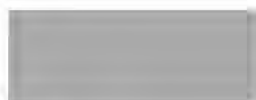
Graag gaan wij met u in gesprek om bovenstaande thema's nader toe te lichten. Wij denken graag met u mee om de transitie naar gezondheid verder vorm te geven, delen inzichten vanuit de praktijk en brengen de ervaringen in van onze leden, die dagelijks werken aan betaalbare, toegankelijke en kwalitatief goede zorg vanuit goede governance in zorg & welzijn.

Voor vragen, opmerkingen of het maken van een afspraak kunt u contact opnemen met

Met vriendelijke groet,

Aad Koster
voorzitter

Ans Verstraeten
directeur

¹ <https://www.vilans.nl/actueel/nieuws/zorgzame-gemeenschappen-financieel-lonend>

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Nederlandse Vereniging van Toezichthouders in Zorg & Welzijn

Kenmerk: 202500631

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

202500632

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum: 01 december 2025

Onderwerp: Bouwstenen voor de economie van de toekomst

Geachte heer Buma,

Een van de prioriteiten van deze formatie is een ambitieuze agenda voor een toekomstbestendige nationale economie. B Lab, de non-profitorganisatie achter de B Corp certificering, ziet hierin zowel de noodzaak als de kans om te sturen op een economie die ook op de lange termijn nog werkt voor onze planeet en alle mensen. De keuzes die u de komende periode maakt, bepalen in hoge mate of Nederland klaar zal zijn voor de maatschappelijke en ecologische uitdagingen van morgen. Investeren in de economie van de toekomst is essentieel om deze uitdagingen het hoofd te bieden en tegelijkertijd het verdienvermogen van Nederland te versterken.

Wij delen daarom graag vier bouwstenen die volgens ons cruciaal zijn voor deze nieuwe koers.

1. Duurzaamheid de norm

Nederland zet in op een duurzame circulaire en toekomstgerichte economie. Hierbij houden we vast aan het Parijs akkoord, werken we aan herstel van biodiversiteit en is Nederland volledig circulair in 2050.

- o Klimaatdoelen en biodiversiteitsherstel vormen een vast kader voor overheidsbeleid, investeringen, innovatie en bedrijfsvoering.
- o Het langetermijndoel voor circulariteit wordt vertaald naar concreet kortetermijnbeleid, inclusief vermindering van barrières en actieve (financiële) prikkels voor circulaire ondernemers. De overheid stimuleert circulaire marktvaart met haar publieke inkoop en stimuleert ook de consument tot circulair gedrag met differentiatie en verlaging van BTW-tarieven op circulaire goederen en diensten.

2. Stimuleren Goed Bestuur

Het kabinet steunt invoering van nieuwe bestuursvormen die duurzaam gedrag van bedrijven op de lange termijn stimuleren. Het gaat om bestuursmodellen waarbij winstgevendheid mogelijk blijft, maar met waarborg dat het financiële belang niet boven maatschappelijk en ecologisch belang uitstijgt.

- Het kabinetsbesluit over de BVm (gelijkend internationale *Benefit Corporation* /aws) wordt alsnog doorgevoerd waardoor bedrijven met een maatschappelijk oogmerk zich kunnen onderscheiden in de markt, bijvoorbeeld bij innovatie- en impactgerichte investeerders.
- In de Corporate Governance Code voor goed bestuur wordt opgenomen dat bestuurders de stem van de stille stakeholders (toekomstige generaties en de natuur) moeten vertegenwoordigen in hun besturings- en inspraakorganen.
- Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek wordt aangepast zodat bestuurders expliciet verantwoordelijk zijn voor duurzame lange termijn waardecreatie.

3. True Price als criterium voor overheidsaanbestedingen

Door het toepassen van True Pricing worden maatschappelijke kosten van producten (denk aan CO2-uitstoot of nadelige sociale effecten) inzichtelijk. Dit biedt eerlijke kansen aan leveranciers die hun ketens verduurzamen en maatschappelijke schade beperken.

- True pricing wordt opgenomen als criterium voor overheidsaanbestedingen.

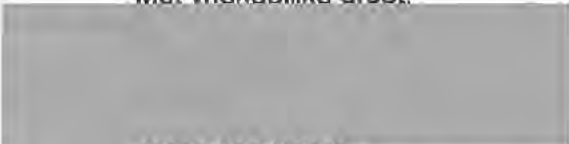
4. Actieve samenwerking met bedrijven die de transitie succesvol vormgeven

Inmiddels werken al 450 bedrijven in Nederland volgens de B Corp standaarden. Dit zijn bedrijven die al jarenlang laten zien dat gezonde winstgevendheid uitstekend kan samengaan met positieve maatschappelijke impact, duurzame innovatie en transparante governance. Deze bedrijven zijn toonaangevend in hun sectoren, en vormen een bron van kennis, goede voorbeelden en bewezen instrumenten.

- Met het inrichten van een Maatschappelijke Raad van een diverse groep van dit soort toonaangevende bedrijven kan de overheid gerichte en passende toekomstbestendige hervormingen ontwikkelen voor een sterke economie en samenleving.

B Lab Benelux staat in nauw contact met deze B Corp gecertificeerde bedrijven en deelt graag haar kennis en ervaring om in deze formatie de economie van morgen kracht bij te zetten.

Met vriendelijke groet,

Tessa van Soest,
Executive Director B Lab Benelux

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

B Lab Benelux

Kenmerk: 202500633

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

202500634

Ter attentie van de informateur
mr. S. van Haersma Buma

p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Datum: 28 november 2025

Betreft: Eén frontoffice (één loket) voor alle overheidsdienstverlening — publiek-privaat, mensgericht en uitvoerbaar

Verwijzing: Brief van secretarissen-generaal aan de informateur dd. 21 november 2025 (referentie 2025-001596/9437485).

Van toelagenaffaire naar vertrouwen: één minister, één frontoffice, één ervaring

Geachte heer Van Haersma Buma,

Het vertrouwen tussen burger en overheid kan écht herstellen. Niet door nog een loket of een nieuw portaal, maar door alle eerstelijnscontacten met de overheid te bundelen tot één frontoffice onder één minister. Een frontoffice die werkt vanuit life-events, waar menselijk contact weer normaal is, en die publiek-private samenwerking (PPS) inzet waar dat aantoonbaar waarde toevoegt. Daarmee geven we een concrete, 'naar buiten' vertaling aan de oproep van de secretarissen-generaal om scherpe keuzes, regie en uitvoerbaarheid over departementen heen te organiseren.

1. De lens van de toelagenaffaire: kwetsbaarheid omzetten in structurele zekerheid

De toelagenaffaire heeft pijnlijk zichtbaar gemaakt hoe beleid dat op papier klopt in de praktijk kan ontsporen. Burgers werden geconfronteerd met onvoorspelbare terugvorderingen, juridische complexiteit en verlies van vertrouwen. Het is duidelijk hoe breed de onzekerheid is en hoe vaak het aan de voorkant misgaat. Zolang de overheid aan de voordeur versnipperd is, blijft de complexiteit bij de burger liggen.

De voorgestelde frontoffice biedt een structurele oplossing: één herkenbaar loket dat niet alleen helpt fouten te voorkomen, maar ook actief samenwerkt met de tweede lijn terwijl het de regie behoudt. Zo verschuift de overheid van 'repareren achteraf' naar 'voorkomen aan de voorkant'.

2. Fundament en richting: wat gezaghebbende rapporten zeggen

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS, 2024) is helder over de spanning tussen systeemwereld en leefwereld:

“Een van de belangrijkste oorzaken van overheidsfalen is immers dat het beleid dat we op papier bedenken, meestal niet strookt met de praktijk en het leven van de mensen die ermee te maken krijgen. In het huidige maatschappelijke debat duiden we deze spanning steeds vaker met de abstracte begrippen systeemwereld en leefwereld.”

De RVS vervolgt dat zo'n systeemwereld op papier samenhangend kan lijken, maar dat dit zelden zo wordt ervaren door wie ermee moet werken of geholpen moet worden:

“In een dergelijke context kan een mens zich nooit autonoom voelen. En het vinden van een weg in dit doolhof vergt [...] een niveau van competenties en vaardigheden die vrijwel niemand bezit of kan verwerven. Burgers hebben te veel 'instantiekapitaal' nodig: ze moeten weten hoe de overheid werkt en waar je moet zijn.”

De Inspectie der Rijksfinanciën (IRF, 20 april 2020) beschrijft dezelfde onzekerheid aan de balie van de overheid:

“Veel mensen ervaren een gevoel van onzekerheid wanneer ze zaken moeten regelen met de overheid. Het maakt daarin niet uit of dat nou digitaal is of niet. Ze twijfelen simpelweg of ze wel goed begrijpen wat er van ze verwacht wordt, of ze de juiste handelingen hebben verricht en wat daarvan de consequenties zijn. Overzicht ontbreekt [...]. Het feit dat er geen integrale visie is op dienstverlening voor de gehele overheid, betekent dat elk departement met een eigen visie en mensbeeld werkt en dat de achterliggende dienstverlening in silo's bij de burger terechtkomt.”

En zoals de Nationale Ombudsman (2019) kernachtig stelt:

“De burger heeft recht op menselijk contact met de overheid.”

3. Eén frontoffice onder één minister: wat het doet en wat het oplost

- Wat: één herkenbare ingang voor alle eerstelijnscontacten (fysiek/telefonisch/digitaal), ingericht op life-events (geboorte, scheiding, baanverlies, verhuizing, start/stop onderneming, mantelzorg, overlijden). De frontoffice ordent, geeft een plan en regisseert vervolgacties.
- Wie: de backoffice blijft specialistisch (Belastingdienst/Toeslagen, UWV, DUO, gemeenten, KvK e.a.) en neemt besluiten; de frontoffice houdt regie op de klantreis en de doorlooptijd.
- Resultaat: zekerheid, overzicht en 'first time fix'. Bij toeslagen betekent dit onder meer: vroegtijdig inzicht in gevolgen van inkomensschommelingen, minder terugvorderingen, beter afgestemde betalingen en snellere escalatie waar nodig.

4. Publiek-private samenwerking (PPS) die nabijheid en resultaat vergroot

PPS is geen privatisering van publieke taken, maar een manier om mensen sneller en beter te helpen. Banken en onafhankelijke adviseurs staan dichtbij, spreken de taal van de burgers en kunnen — met expliciete toestemming — transactiepatronen duiden, waarschuwingen geven en betalingen afstemmen op toeslagmomenten (bijv. zorgpremie op zorgtoeslag). Maatschappelijke organisaties (schuldhulp, welzijn) bieden aanvullende begeleiding en vertrouwen. De overheid blijft eindverantwoordelijk voor rechtmatigheid, beslissingen en gegevensregie.

Waarborgen zijn leidend: doelbinding en dataminimalisatie, logging en auditing, gedragscode en tuchtnorm. Op langere termijn zouden lokale frontoffices in een franchiseformule kunnen worden georganiseerd: lokale ondernemers als formulehouder, strak gekoppeld aan landelijke standaarden en gemeentelijke partners. Het verdienmodel beloont publieke waarde — burgers tevredenheid, first time fix, duurzame oplossingsgraad en toegenomen perspectief.

5. Twee versnellers: preventieve adviesvouchers en professionalisering (Wot ↔ Wft)

- Adviesvouchers (preventie): hulp een stap naar voren. Bij cruciale life-events kunnen burgers en ondernemers laagdrempelig een geaccrediteerde adviseur inzetten (publiek, maatschappelijk of privaat). Dat vergroot grip en vertrouwen — "ik heb controle over mijn toekomst" — en voorkomt dure escalaties. Vergoeding volgt na aantoonbaar geleverde, gecertificeerde kwaliteit; de frontoffice is toegangspoort en kwaliteitsfilter.
- Wot (Wet overheidstoezicht) naar analogie van Wft: in de financiële sector kent men de Wft met een brede basiskennis en modules voor diepgang (bijv. Hypothecair Krediet, Pensioen), plus permanente educatie. Zo is voor elke medewerker met klantcontact een basis over alle relevante producten geborgd; specialistisch advies vereist extra diploma's. Precies dat beoogt de Wot voor de publieke frontoffice: Wot-Basis (verplicht voor iedereen met direct burgercontact), Wot-modules per domein en jaarlijkse PE, met publiek examen, register en tuchtnorm. Het effect: vakmanschap aan de voordeur — overal dezelfde basiskwaliteit, met snelle opschaling naar de specialist waar nodig.

6. Financiële APK: jaarlijkse check en toekomstgesprek

Een 'financiële APK' voorkomt repareren achteraf. Het is een periodieke, preventieve check-up én toekomstgesprek, bij voorkeur rond cruciale momenten (scheiding, baanverlies, start onderneming) en op vaste leeftijden (bijv. 30/40/50). Doel: overzicht, keuzes en rust.

Deze APK past uitstekend in een publiek-private samenwerking: de frontoffice organiseert de toegang en borgt kwaliteit; geaccrediteerde adviseurs (publiek, maatschappelijk of privaat) voeren het gesprek. Zo verleg je de focus van 'inkomens- en toeslagreparatie' naar een 'breder perspectief'.

Specifiek relevant is het gesprek over pensioen in het licht van de nieuwe pensioenwet. Koppel de APK daarom aan het pensioenoverzicht (Stichting Pensioenregister) en bespreek: verwachte opbouw, risico's bij zzp/arbeidsmarkt en de samenloop met toeslagen. Zo helpt de overheid burgers om regie te nemen over hun financiële toekomst — niet alleen vandaag, maar ook voor later.

Integratie in het loket is eenvoudig: plan APK-momenten proactief in (uitnodiging via loket/app), geef vouchers voor wie extra advies nodig heeft, leg afspraken vast in een persoonlijk actieplan en koppel de opvolging aan de frontoffice (case ownership). Resultaat: minder 'achteraf gedoe', meer 'vooraf goed'.

7. "Het kan écht": lessen uit Portugal, België en Australië

Portugal — 'Loja do Cidadão' & ePortugal (life-events in praktijk)

Portugal combineert fysieke 'Loja do Cidadão' (waar ook met burgers co-creatie plaatsvindt m.b.t. bijv. procesverbeteringen) met het digitale portaal ePortugal. Kern is het ordenen van dienstverlening rond life-events. De les: één voorkant met warme hulp; achter de schermen een gecoördineerde backoffice die dossiers oppakt en afmaakt.

België — 'Mijn Burgerprofiel', 'eBox' & kruispuntbanken (once-only in de praktijk)

België werkt met federale en gewestelijke bouwstenen die de 'once-only' gedachte tastbaar maken. 'Mijn Burgerprofiel' (Vlaanderen) geeft één overzicht van persoonsgegevens, statussen en rechten. Cruciaal zijn de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid en de Kruispuntbank van Ondernemingen: basisregistraties die gegevenshergebruik mogelijk maken. Zo ontstaat aan de voorkant één route, terwijl organisaties achter de schermen veilig gegevens uitwisselen.

Australië — Service New South Wales (één frontoffice, vouchers en hoge tevredenheid)

Service NSW combineert ruim honderd servicecenters met een sterk digitaal kanaal. Ze werken zichtbaar 'om de burger heen': duidelijke taal, wachtrij-management, case-ownership en snelle terugkoppeling. Bekend zijn gerichte vouchers (onderwijs, cultuur, herstel) die via app en balie laagdrempelig inzetbaar zijn. Governance is pragmatisch: de frontoffice heeft mandaat om klantreizen te verbeteren; de backoffice-departementen leveren beslissingen en expertise.

8. Kosten, capaciteit en executie

In het rapport "Een betere overheid voor burgers en bedrijven" (Rijksoverheid 20 april 2020) staat de aanname dat bundeling van eerstelijnsloketten structureel fte's (ca. 750) en middelen kan besparen – doelmatiger én beter voor burgers. Het punt is niet een nieuw rapport; het punt is doen. Er zijn genoeg analyses, te weinig executie.

9. Oproep: maak van vertrouwen de norm

Kies in de formatie voor één minister met mandaat voor de frontoffice (één loket), PPS die nabijheid vergroot, preventieve adviesvouchers en professionalisering via de Wot. Zo herstellen we vertrouwen — juist ook in de nasleep van de toeslagenaffaire — en geven we burgers en ondernemers één herkenbare, voorspelbare ervaring met de overheid.

Hoogachtend,

(adviseur bij Inzoom en tot september 2025 directeur Retail & Advies bij SNS Bank (nu ASN)).

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Kenmerk: 202500635

Den Haag, 4 december 2025

Geachte heer ,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend

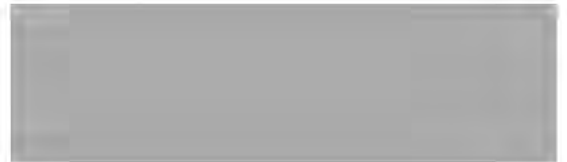
Sybrand Buma
Informateur

202500636

Amsterdam, 1 december 2025

Aan: De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. informateur de heer S. Buma
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Betreft: Suggesties m.b.t. inclusief en toekomstgericht onderwijsbeleid voor moslimjongeren

Geachte heer Buma,

Wij feliciteren u van harte met uw aanstelling tot informateur voor de vorming van een nieuw kabinet.

Nederland staat voor grote maatschappelijke en bestuurlijke uitdagingen. Een krapte op de huizenmarkt, het versterken van sociale cohesie, en het bouwen aan stabiele bestuurlijke verhoudingen vragen om realistische en duurzame oplossingen. Wij, als Moslimstudenten Associatie Nederland, geloven dat het hoger onderwijs hierin een cruciale rol speelt. Onderwijs biedt niet alleen gelijke kansen, maar vormt ook de basis voor binding, sociale stabiliteit en een gedeelde toekomst.

MSA Nederland is het overkoepelend orgaan van achttien islamitische studentenverenigingen aan universiteiten en hogescholen in Nederland. Als belangenorganisatie zetten wij ons in voor de academische en maatschappelijke ontplooiing van moslimstudenten.

In Nederland studeren naar schatting meer dan 130.000 jongeren met een islamitische achtergrond. Zij maken volwaardig onderdeel uit van onze kennismaatschappij en leveren als toekomstige artsen, ingenieurs, juristen en docenten een onmisbare bijdrage aan de samenleving. Voor deze jongeren is goed en toegankelijk onderwijs niet alleen een middel om vooruit te komen, maar ook een vorm van binding met Nederland.

Tegelijkertijd blijkt uit verschillende onderzoeken dat moslimstudenten belemmeringen ervaren om volledig tot hun recht te komen binnen het hoger onderwijs.¹ Het gaat dan om uitsluiting, het ontbreken van passende faciliteiten² en de beperkte aandacht voor studentenwelzijn en gemeenschapsvorming. Dit belemmert niet alleen individuele groei, maar leidt ook tot gemiste kansen voor het hoger onderwijs en onze samenleving als geheel.

Wij vragen u als informateur om in de kabinetsformatie rekening te houden met het belang van moslimstudenten. Niet met concrete beleidsplannen, dat is immers aan een toekomstig kabinet maar met de overtuiging dat iedere student gelijke kansen moet krijgen, ongeacht achtergrond of onveranderbare kenmerken. Wij zien een toekomst waarin wordt geïnvesteerd in hoger-onderwijsinstellingen, waarin studenten niet hoeven te kiezen tussen studie en welzijn, en waarin jonge moslims met dezelfde hoop en kansen de arbeidsmarkt betreden als iedere andere Nederlander.³

Wij, de Moslimstudenten Associatie Nederland, denken graag constructief mee over hoe het onderwijsbestel duurzaam en inclusief kan worden ingericht voor huidige en toekomstige generaties studenten. In deze verkennende fase gaan wij daarom graag met u in gesprek over onze inzichten en de ervaringen van de duizenden studenten die wij vertegenwoordigen.

Met vriendelijke groet,

Oumaima al Abdellaoui
Advocacy & Communication Manager
Moslimstudenten Associatie Nederland (MSA Nederland)

¹ Zie o.a. de Veiligheidsmonitor 2024 van het CBS, waaruit blijkt dat 27% van de moslims in Nederland discriminatie op basis van ten minste hun geloof ervaart.

(<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2024/09/veiligheidsmonitor-2023>)² Zie de Nationale Moslimstudenten Enquête, waarin 24% aangeeft dat faciliteiten die passen bij hun religieuze identiteit (zoals een stilleruimte) ontbreken op hun campus.

(https://www.moslimpeil.nl/wp-content/uploads/2025/03/Rapportage_NME-2023-2024_DEF-2.pdf)

³ Zie onderzoek Radboud Universiteit waarin blijkt dat vrouwen met een hoofddoek 2 tot 7 keer minder positieve reacties ontvangen bij sollicitaties.

(<https://www.ru.nl/onderzoek/onderzoeksnieuws/moslimas-kampen-met-discriminatie-op-de-arbeidsmarkt>)

Tegelijkertijd blijkt uit verschillende onderzoeken dat moslimstudenten belemmeringen ervaren om volledig tot hun recht te komen binnen het hoger onderwijs.¹ Het gaat dan om uitsluiting, het ontbreken van passende faciliteiten² en de beperkte aandacht voor studentenwelzijn en gemeenschapsvorming. Dit belemmert niet alleen individuele groei, maar leidt ook tot gemiste kansen voor het hoger onderwijs en onze samenleving als geheel.

Wij vragen u als informateur om in de kabinetsformatie rekening te houden met het belang van moslimstudenten. Niet met concrete beleidsplannen, dat is immers aan een toekomstig kabinet maar met de overtuiging dat iedere student gelijke kansen moet krijgen, ongeacht achtergrond of onveranderbare kenmerken. Wij zien een toekomst waarin wordt geïnvesteerd in hoger-onderwijsinstellingen, waarin studenten niet hoeven te kiezen tussen studie en welzijn, en waarin jonge moslims met dezelfde hoop en kansen de arbeidsmarkt betreden als iedere andere Nederlander.³

Wij, de Moslimstudenten Associatie Nederland, denken graag constructief mee over hoe het onderwijsbestel duurzaam en inclusief kan worden ingericht voor huidige en toekomstige generaties studenten. In deze verkennende fase gaan wij daarom graag met u in gesprek over onze inzichten en de ervaringen van de duizenden studenten die wij vertegenwoordigen.

Met vriendelijke groet,

Oumaima al Abdellaoui
Advocacy & Communication Manager
Moslimstudenten Associatie Nederland (MSA Nederland)

¹ Zie o.a. de Veiligheidsmonitor 2024 van het CBS, waaruit blijkt dat 27% van de moslims in Nederland discriminatie op basis van ten minste hun geloof ervaart.

(<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2024/09/veiligheidsmonitor-2023>)² Zie de Nationale Moslimstudenten Enquête, waarin 24% aangeeft dat faciliteiten die passen bij hun religieuze identiteit (zoals een stilleruimte) ontbreken op hun campus.

(https://www.moslimpeil.nl/wp-content/uploads/2025/03/Rapportage_NME-2023-2024_DEF-2.pdf)

³ Zie onderzoek Radboud Universiteit waarin blijkt dat vrouwen met een hoofddoek 2 tot 7 keer minder positieve reacties ontvangen bij sollicitaties.

(<https://www.ru.nl/onderzoek/onderzoeksnieuws/moslimas-kampen-met-discriminatie-op-de-arbeidsmarkt>)

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Moslimstudenten Associatie Nederland

Kenmerk: 202500637

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

DENK

202500638

Den Haag, 3 december 2025

Geachte heer Buma,

Zoals aan verkenner Koolmees reeds gemeld, is de fractie van DENK bereid om op een constructieve wijze verantwoordelijkheid te nemen voor ons land. Wij gaan bestuursverantwoordelijkheid hierbij niet uit de weg. Voorwaardelijk voor DENK is hierbij dat een komende combinatie van partijen onze rechtsstaat en het principe van non-discriminatie in woord en daad onderschrijft, daadkrachtig werk maakt van koopkrachtverbetering voor alle Nederlanders en het tegengaan van armoede, alsmede doorbraken organiseert op het gebied van betaalbaar wonen en kansengelijkheid. De door de fracties van D66 en CDA gepresenteerde agenda biedt elementen die de fractie van DENK zorgen baren en biedt tegelijkertijd ook aanknopingspunten.

De fractie van DENK maakt zich zorgen om maatregelen die ertoe leiden dat de inkomensverdeling in Nederland nog ongelijker dreigt te worden en kwetsbare Nederlanders het nog moeilijker krijgen. Ook de maatregelen die de rechten van vluchtelingen inperken en maatregelen die leiden tot grootschalige militarisering baren de fractie van DENK zorgen. De fractie van DENK ziet aanknopingspunten in de investeringen in het onderwijs en maatregelen om de bouw van betaalbare woningen te versnellen.

De fractie van DENK mist een daadkrachtige agenda die als doel heeft om in Nederland te zorgen voor kansengelijkheid. Onderwerpen die tot deze agenda dienen te behoren zijn wat onze fractie betreft de bestrijding van discriminatie in alle vormen, het tegengaan van armoede en de bevordering van de koopkracht, alsmede de toegankelijkheid van de zorg en het onderwijs. Ook mist de fractie van DENK een rechtvaardig buitenlandbeleid met aandacht voor de rechten van de Palestijnen.

Als fractie zijn wij bereid om constructief het gesprek aan te gaan, waarbij de mate waarin serieus aan onze zorgen tegemoet kan worden gekomen en de mate waarin wij daadwerkelijk onze ambities als fractie waar kunnen maken, zullen bepalen hoe wij ons de komende periode tot de gesprekken over deze agenda zullen verhouden.

Uiteraard blijf ik bereid de positie van onze fractie toe te lichten in verdere gesprekken.

Met vriendelijke groet

Stephan van Baarle
Fractievoorzitter DENK

202500639

Stichting BIT-lab
Waldorpstraat 1240
2521CZ Den Haag

De Tweede Kamer
t.a.v Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500EA Den Haag

Den Haag, 02 december 2025

Betreft: Behoeften van Jongeren uit Caribisch Nederland

Geachte Informatuur,

De formatie is begonnen en omdat Bonaire een Openbaar Lichaam is die directe banden heeft met Haagse bestuur, vinden wij als jongeren het ook passend dat wij onze behoeften kenbaar maken aan deze formatieproces.

Wij zijn BIT-lab (Bonaire Innovation and Technology lab), een Bonairiaanse jongerendenktank. Als jongerendenktank hebben wij de taak om jongeren van Bonaire maar ook Bonairiaanse jongeren in Nederland te betrekken bij beleids- en besluitvorming. Dit doen wij door jongerenpanels te introduceren zodat jongeren op verschillende thema's input kunnen geven, door onderzoek te doen naar maatschappelijke thema's om zo samen een oplossing te formuleren en door de diaspora van Bonaire bijeen te houden door middel van het organiseren van bijeenkomsten en activiteiten.

De thema jongerenparticipatie lijkt op eerste zicht op een eilandelijke aangelegenheid maar dat is het niet alleen. Het is een verantwoordelijkheid die onder de Openbaar Lichaam van Bonaire valt én het Rijk. De Rijksoverheid is verantwoordelijk voor een groot deel van het beleid die een directe impact heeft op jongeren van het eiland, denk maar aan klimaat, zorg, onderwijs, goed bestuur, luchtvaart, rechtsstaat en sociale zekerheid.

In de afgelopen periode hebben wij gezien dat het heel lastig is om met Den Haag samen te werken. Er zijn verschillende ministeries die verantwoordelijk zijn voor verschillende thema's die Bonaire raken. Dit heeft een grote impact op het thema jongerenparticipatie en niet ieder ministerie staat even open voor samenwerking. Daardoor zijn onze stemmen onvoldoende vertegenwoordigd op nationale en internationale niveaus, terwijl Nederlandse jongerenorganisaties daar wél worden betrokken.

Wij streven naar een betere relatie met Den Haag zodat onze ideeën, input en zorgen daadwerkelijk kunnen worden meegenomen in het beleid. Daarom verzoeken wij u ons een volwaardige plek te geven binnen de formatiegesprekken.

Wat wij voor de komende kabinet wenselijk vinden zijn:

- Dat er jeugdconsultaties komen bij beleid die in Den Haag gemaakt wordt voor Bonaire. Bij thema's zoals: onderwijs, armoede, klimaat en zorg.
- Een duidelijk meldpunt waar ouders, leerlingen en docenten terecht kunnen voor klachten over onderwijs, discriminatie en uitsluiting
- Dat er ook vanuit Den Haag geld structureel wordt geïnvesteerd om jongerenparticipatie op het eiland te realiseren door te investeren in jongerenraden/adviesplatforms, projecten voor participatie, trainingen en begeleiding van jongeren.
- Dat er meer educatie komt over burgerschap in relatie tot het Koninkrijk
- Dat er een zorgvuldig en evenwichtig migratiebeleid komt dat rekening houdt met de draagkracht van het eiland (jongeren kaarten aan dat zij merken dat Bonaire uit de hand groeit en dat zij dat merken door de lange files, huizenprijzen die fors zijn toegenomen en tekort aan kinderopvangplekken)
- Dat bij onderzoeken, beleidsvorming én de implementatie van cultuurbeleid vanuit Den Haag meer aandacht komt voor cultuursensitiviteit en culturele empathie

Wij willen graag aan tafel zitten met u als informateur en/of uw opvolger, samen met de partijleiders van de formerende partijen, om onze aandachtspunten nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Alexander Tromp, Anthony Janga, Emma Gomma, Kjelld Kroon, Tirzah Richards.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Stichting BIT-lab

Kenmerk: 202500640

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend, /

Sybrand Buma
Informateur

ANDERSTALIGEN WILLEN GRAAG BIJDRAGEN

Benut het talent van nieuwe Nederlanders
en betrek de samenleving hierbij

Utrecht, 1 december 2025

202500641

Geachte heer Buma,

Veel anderstaligen, zoals Beza, Kyung A en Olena, willen in Nederland een toekomst opbouwen, maar spreken de taal nog niet goed. Dat maakt meedoen moeilijk. Uit onderzoek² blijkt dat de beste manier om een nieuwe taal te leren een mix is van taallessen door een docent en regelmatig informeel taalcontact. Vrijwilligers zijn hierbij onmisbaar: zij helpen anderstaligen met de taal en zijn de brug naar de samenleving. Ons advies: maak taalverwerving door vrijwilligers vanaf dag 1 onderdeel van al het taalbeleid, zodat alle anderstaligen sneller kunnen bijdragen.

De beste manier om een nieuwe taal te leren is door taallessen te volgen én vaak Nederlands te oefenen in gewone gesprekken. Dankzij taalontmoetingen met vrijwilligers:

- leren nieuwkomers de Nederlandse taal sneller
- bouwen nieuwkomers een netwerk op
- participeren nieuwkomers sneller, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt
- ontstaat er meer wederzijds begrip

Mardjan Seghali
Bestuurder,
ervaringdeskundige

“De taal waar je woont geeft je toegang tot de cultuur en de maatschappij.”

Denk aan de volgende 3 punten voor in het coalitieakkoord:

1. Maak taalverwerving door vrijwilligers onderdeel van taalbeleid

Taalvrijwilligers spelen hierin een sleutelrol. Maar taalverwerving door vrijwilligers heeft nog geen structurele plek in het door de overheid gefinancierde taalbeleid. Dat zorgt voor onzekerheid, willekeur en versnippering. Door taalverwerving door vrijwilligers - net als taalverwerving door docenten - standaard op te nemen in beleid, worden de capaciteit, kwaliteit en duurzaamheid van dit aanbod vergroot. Met als resultaat dat meer nieuwkomers sneller Nederlands leren spreken en sneller kunnen bijdragen in de vorm van betaald en onbetaald werk.

2. Maak taalbeleid voor alle anderstaligen die Nederlands willen leren

In Nederland hebben meer dan 700.000 anderstaligen moeite met de taal.³ Dit zijn bijvoorbeeld arbeidsmigranten, vluchtelingen of mensen die hier zijn voor hun gezin. Zij willen graag een toekomst opbouwen, maar het huidige taalbeleid maakt dat moeilijk. Er zijn verschillende regels voor verschillende groepen, zoals vluchtelingen en gezinsmigranten, en dat is vaak onduidelijk. Voor werkgevers is het ook niet helder welke regels gelden en hoe zij taalaanbod voor hun anderstalige medewerkers kunnen regelen. Bovendien verschilt het beleid per gemeente. Praktijkgericht aanbod, zoals taalontmoetingen, zijn geen standaard onderdeel in dat beleid. De oplossing? Stel één duidelijk taalbeleid op voor alle anderstaligen, met geormerkt budget voor taalverwerving door vrijwilligers. Zo blijft de kwaliteit gewaarborgd, spreken anderstaligen sneller Nederlands en bouwen zij een waardevol netwerk op.

3. Betrek de samenleving: al tienduizenden Nederlanders actief

Wekelijks zetten tienduizenden Nederlanders zich in voor de integratie van anderstaligen. Zij helpen hun nieuwe buurtbewoners met de taal, het vinden van werk en het opbouwen van een netwerk. Dit gebeurt ook steeds vaker ook op de werkvloer, bijvoorbeeld tussen collega's. Benut deze infrastructuur van betrokken burgers, zij zijn de sleutel tot meer verbinding tussen anderstaligen en Nederlandstaligen.

Maak informele taalverwerving onderdeel van taalbeleid voor alle anderstaligen

Jamal Nayab
Ervaringdeskundige

“Zonder taal voelt het alsof je blind bent.”

Stichting Het Begint met Taal: overal in Nederland

Wij zijn expert op het gebied van informele taalverwerving. Als landelijk platform versterken we ruim 500 lokale organisaties die jaarlijks voor 72.000 anderstaligen taalontmoetingen organiseren met materiaal, training en advies. We voeren ook eigen programma's uit, zoals Kletsmaatjes en Taalbuddy's op het werk. Samen zorgen we ervoor dat elke week opnieuw duizenden nieuwkomers en vrijwilligers met elkaar in gesprek gaan, de taal oefenen en elkaars cultuur ontdekken.

Heeft u vragen en/of interesse in een werkbezoek? Neem contact op met Sylvia de Groot Heupner via sylvia@hetbegintmettaal.nl.

www.hetbegintmettaal.nl

het
begint
met
taal

¹ Zie [hier een overzicht van relevante onderzoeken over informele taalverwerving](#), zoals taalmaatjes, Kletsmaatjes en taalcafés.

² Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs - Folkert Kuiken, Sible Andringa [red], (2022)

³ [Aantal nieuwkomers in Nederland die de Nederlandse taal beter willen leren spreken](#), ECBO [2020] en [Cijferkaart ITTA \[2022\]](#)

⁴ Zie bijvoorbeeld [taalvrijwilligers/Het Begint met taal, maatschappelijke begeleiding/Vluchtelingenwerk](#)

De Tweede Kamer
tav. Bureau Woordvoering
Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

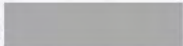
NC3KK - #X830X0X#00#0000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Stichting Het Begint met Taal

Kenmerk: 202500642

Den Haag, 4 december 2025

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Houdachtend,

Sybrand Buma
Informateur